

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА ТУРИЗМУ**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
БАКАЛАВРА**

**на тему: «Природно-заповідний фонд України та використання його для
розвитку туризму»**

здобувач _____ 4 _____ курсу _____ групи _____ ТУ-21з
спеціальність: _____ 242 Туризм та рекреація _____

Ковиліна Я. Д.

(ПІБ здобувача)

(підпис)

Керівник роботи

д.геогр.н., проф.. Заваріка Г.М.

(вчене звання, науковий ступінь, ПІБ)

(підпис)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет _____ юридичний
(повне найменування факультету)
Кафедра _____ Історії, археології та туризму
(повне найменування кафедри)
Освітній ступінь _____ бакалавр
(бакалавр, магістр)
Спеціальність _____ 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
к. і. н, доц. Сапицька О.М.

« 17 » квітня 20 25 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Ковиліній Ярославів Денисівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Природно-заповідний фонд України та використання його для розвитку туризму

Керівник роботи д.геогр.н., проф. Заваріка Галина Михайлівна

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по університету від «17» квітня 2025 року № 72/19.01

2. Строк подання студентом роботи 29.05.2025
3. Вихідні дані обсяг роботи 100 сторінок, список використаної літератури: 42 джерела.
4. Зміст основної частини (перелік питань, які потрібно розробити):
1. Дослідити теоретичні засади формування природно-заповідного фонду України. 2. Оцінити стан природно-заповідного фонду України. 3. З'ясувати шляхи оптимізації використання природно-заповідного фонду для туристичних потреб.
5. Перелік графічного матеріалу: 3 таблиці, 11 рисунків, 4 додатки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	проф. Заваріка Г. М.		
II	проф. Заваріка Г. М.		
III	проф. Заваріка Г. М.		

7. Дата видачі завдання 18.04.2025

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної випускної роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	01.03.2025	виконано
2.	Сформувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету та написати вступ.	15.03.2025	виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних засад формування природно-заповідного фонду України.	20.03.2025	виконано
4.	Написати перший розділ роботи.	2.04.2025	виконано
5.	Оцінити стан природно-заповідного фонду України та сформувати другий розділ роботи.	30.04.2025	виконано
6.	З'ясувати шляхи оптимізації використання природно-заповідного фонду для туристичних потреб. Оформити результати у третій розділ.	07.05.2025	виконано
7.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки.	25.05.2025	виконано
8.	Підготувати доповідь на захист, розробити демонстраційні матеріали.	07.06.2025	виконано
9.	Захист бакалаврської роботи.	26.06.2025	

Здобувач

Ковиліна Я. Д. _____

(підпис)

(ініціали і прізвище)

Керівник роботи

Заваріка Г. М. _____

(підпис)

(ініціали і прізвище)

РЕФЕРАТ

Текст – 100 с, рис.- 11, табл. – 3, літератури – 42 джерела

В кваліфікаційній роботі проаналізовано природно-заповідний фонд України, який є невід'ємною складовою національної екологічної політики та відіграє ключову роль у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку оптимальних моделей взаємодії між природоохоронною діяльністю та туристичною сферою. У сучасних умовах, коли антропогенний вплив на природні екосистеми посилюється, важливо розробити ефективні механізми розвитку екологічного туризму, які б не порушували екологічної рівноваги та сприяли збереженню унікальних природних ландшафтів України.

Досліджено теоретичні засади формування природно-заповідного фонду України. Охарактеризовано поняття природно-заповідного фонду та його значення та класифікація природно-заповідних територій України. Проаналізовано правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду. Оцінено сучасний стан природно-заповідних територій. Визначено основні проблеми збереження та розвитку заповідних територій. З'ясовано вплив антропогенного фактору на природні комплекси та зарубіжний досвід використання заповідних територій для туризму. Розглянуто екологічно орієнтовані моделі туризму та проаналізовано популярні туристичні маршрути у природоохоронних територіях. Встановлено роль державної політики у розвитку природоохоронного туризму. Рекомендовано заходи щодо підвищення туристичної привабливості природно-заповідних територій.

Ключові слова: ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНА ТЕРИТОРІЯ, ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД, ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНІ МОДЕЛІ ТУРИЗМУ, ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ.

АННОТАЦІЯ

Ковиліна Я. Д. «Природно-заповідний фонд України та використання його для розвитку туризму» – Рукопис.

Бакалаврська робота на здобуття кваліфікаційно–освітнього рівня бакалавра за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація». – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Київ, 2025.

Досліджено теоретичні засади формування природно-заповідного фонду України. Охарактеризовано поняття природно-заповідного фонду та його значення та класифікація природно-заповідних територій України. Проаналізовано правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду. Оцінено сучасний стан природно-заповідних територій. Визначено основні проблеми збереження та розвитку заповідних територій. З'ясовано вплив антропогенного фактору на природні комплекси та зарубіжний досвід використання заповідних територій для туризму. Розглянуто екологічно орієнтовані моделі туризму та проаналізовано популярні туристичні маршрути у природоохоронних територіях. Встановлено роль державної політики у розвитку природоохоронного туризму. Рекомендовано заходи щодо підвищення туристичної привабливості природно-заповідних територій.

ANNOTATION

Kovylina Y. D. 'Nature Reserve Fund of Ukraine and its use for tourism development' - Manuscript.

Bachelor's thesis for the qualification and educational level of bachelor in speciality 242 'Tourism and recreation.' - Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2025.

The theoretical foundations of the formation of the nature reserve fund of Ukraine are investigated. The concept of the nature reserve fund and its significance and the classification of nature reserve territories of Ukraine are described. The legal regulation of the functioning of the nature reserve fund is analysed. The current state of protected areas is assessed. The main problems of conservation and development of protected areas are identified. The influence of the anthropogenic factor on natural complexes and foreign experience of using protected areas for tourism is determined. Ecologically oriented models of tourism are considered and popular tourist routes in protected areas are analysed. The role of state policy in the development of nature-based tourism is determined. Measures to increase the tourist attractiveness of protected areas are recommended.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	9
1.1. Поняття природно-заповідного фонду та його значення	9
1.2. Класифікація природно-заповідних територій України	12
1.3. Правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду	16
Висновки до 1 розділу	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	21
2.1. Сучасний стан природно-заповідних територій	21
2.2. Основні проблеми збереження та розвитку заповідних територій	32
2.3. Вплив антропогенного фактору на природні комплекси	35
2.4. Зарубіжний досвід використання заповідних територій для туризму	40
Висновки до 2 розділу	43
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ДЛЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТРЕБ	44
3.1. Екологічно орієнтовані моделі туризму	44
3.2. Аналіз популярних туристичних маршрутів у природоохоронних територіях	51
3.3. Роль державної політики у розвитку природоохоронного туризму	54
3.4. Рекомендації щодо підвищення туристичної привабливості природно-заповідних територій	58
Висновки до 3 розділу	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Природно-заповідний фонд України є невід'ємною складовою національної екологічної політики має велике значення для збереження природного біорізноманіття та можливості відновлення певних видів у разі зникнення або пошкодження. Він включає різноманітні природоохоронні території, серед яких заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, ботанічні сади та інші об'єкти, що перебувають під охороною держави. Загальна площа природно-заповідного фонду України постійно зростає, що свідчить про посилення уваги до питань охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування.

Одним із перспективних напрямів використання природно-заповідного фонду є розвиток екологічного та рекреаційного туризму. Заповідні території можуть слугувати не лише інструментом непошкодженості природи, але й ефективною платформою для екологічної освіти, наукових досліджень, оздоровлення населення та сталого розвитку регіонів. Проте можливості туристичного розвитку у кордонах природоохоронних зон потребує ретельного планування та балансування між збереженням природного середовища і задоволенням рекреаційних потреб суспільства.

Актуальність даного дослідження обумовлена потребою у визначенні оптимальних моделей інтеграції та взаємодії між діяльністю, спрямованою на охорону природного середовища, і розвитком туристичної галузі. У сучасних умовах, коли антропогенний вплив на природні екосистеми посилюється, важливо розробити ефективні механізми, які дадуть можливість розвиватися екологічному туризму, які б не порушували екологічної рівноваги та сприяли збереженню унікальних природних ландшафтів України.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану природно-заповідного фонду України та визначенні перспектив його використання для розвитку туризму.

Завдання дослідження:

1. Дослідити основні теоретичні засади функціонування природно-заповідного фонду України.
2. Оцінити сучасний стан природоохоронних територій та їх роль у збереженні природних екосистем.
3. Визначити потенціал і перспективи зростання екологічного туризму, спираючись на використання природно-заповідного фонду.
4. Проаналізувати зарубіжний досвід використання заповідних територій у туристичній діяльності.
5. Розробити рекомендації щодо оптимізації використання природно-заповідного фонду для туристичних потреб.

Об'єктом дослідження є природно-заповідний фонд України, а **предметом** – можливості його використання для розвитку туризму.

Методи дослідження включають аналітичний, порівняльно-статистичний метод, методи екологічного моніторингу та експертних оцінок.

Структура дослідження складається з вступу, чотирьох основних розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячений аналізу теоретичних засад природоохоронної діяльності в Україні. У другому – аналізується сучасний стан природно-заповідного фонду. Третій розділ присвячений вивченню можливостей використання заповідних територій для розвитку туризму, а четвертий – розробці рекомендацій щодо оптимізації туристичної діяльності в межах природоохоронних зон.

Дане дослідження стане підґрунтям для розробки науково вивірених підходів до оптимізації розвитку туризму в межах природно-заповідного фонду України. Воно сприятиме гармонійному інтегруванню природоохоронних та рекреаційних функцій заповідних територій, забезпечуючи їх ефективне співіснування та стає використання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

1.1. Поняття природно-заповідного фонду та його значення

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України є національним надбанням та важливою складовою глобальної екосистеми. Він об'єднує особливо цінні природні території та об'єкти, що охороняються державою з метою оберігання природного біорізноманіття, утримання необхідної екологічної рівноваги, а також наукових досліджень, екологічної освіти та рекреації.

Згідно з положеннями Закону України «Про природно-заповідний фонд України», природно-заповідний фонд класифікується на дві основні категорії.

До першої категорії належать природні території та об'єкти, які охоплюють заповідники, національні природні парки, пам'ятки природи, заказники, регіональні ландшафтні парки. Ця група спрямована на збереження природного середовища, унікальних екосистем і біорізноманіття.

Друга категорія охоплює об'єкти антропогенного походження, до яких включаються ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Ці об'єкти створюються і підтримуються з метою збереження спадщини як культурної так і природної, а також для естетичного виховання й наукової діяльності.

Ці об'єкти мають власний режим природокористування, що визначається законодавчими актами України.

Природно-заповідний фонд забезпечує виконання низки надважливих функцій, маючих екологічне, наукове, соціальне та економічне значення.

1. Природоохоронна функція: забезпечує збереження рідкісних і зникаючих видів флори і фауни, унікальних екосистем. Запобігає деградації природних ландшафтів та знищенню природних комплексів. Є ключовим механізмом реалізації міжнародних екологічних програм та угод, таких як Рамсарська конвенція та Конвенція про біологічне різноманіття.

2. Науково-дослідна функція: на базі заповідних територій проводяться дослідження змін природного середовища під впливом антропогенних факторів. Заповідники та національні природні парки є платформами для довгострокових екологічних спостережень та моніторингу стану біорізноманіття. Наукові розробки, отримані в межах природно-заповідних об'єктів, сприяють розробці стратегій збереження довкілля.

1. Екологічна та освітня функція: заповідні території слугують природними лабораторіями для освіти та виховання населення в напрямку екології. На базі багатьох заповідників та національних парків проводяться екологічні екскурсії, виставки, лекції, спрямовані на формування екологічної культури суспільства. Особливе значення має формування екологічної свідомості серед молоді.

2. Рекреаційна та туристична функція: багато природоохоронних територій слугують базою для розвитку екологічного, сільського, пригодницького туризму. Туристи можуть насолоджуватися мальовничими ландшафтами, унікальною флорою і фауною, проводити активний відпочинок у гармонії з природою.

3. Екологічна або кліматорегулююча функція: природоохоронні території сприяють зменшенню негативного впливу промисловості та урбанізації. Заповідні ліси та водно-болотні угіддя відіграють ключову роль у регуляції водного балансу та очищенні повітря. Захищають ґрунти від ерозії, регулюють мікроклімат регіонів (Рис. 1.1).

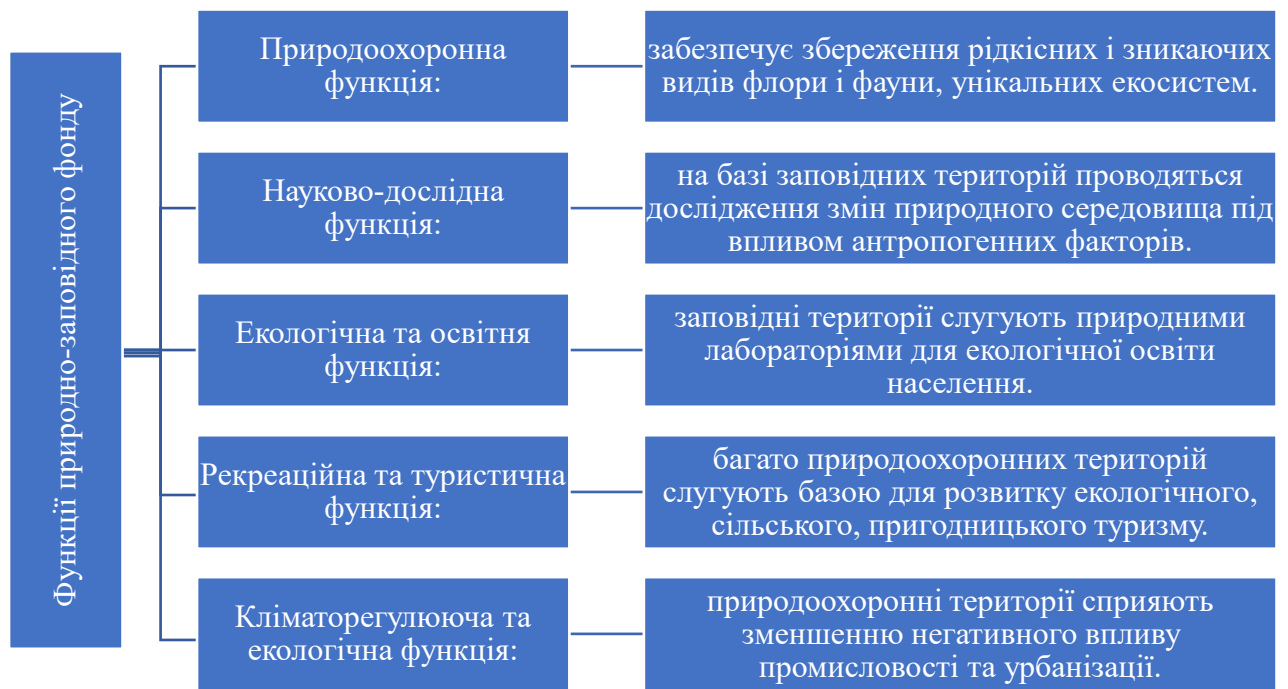

Рис. 1.1. Функції природно-заповідного фонду

Джерело: [2]

Станом на сьогодні в Україні функціонує понад 8 500 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, що становлять близько 6,6 % площі держави. Серед найбільших об'єктів ПЗФ можна виділити:

- Природні заповідники: наприклад, «Асканія-Нова» (в окупації), «Розточчя».
- Національні природні парки: Подільські Товтри, Карпатський, Шацький.
- Біосферні заповідники: Чорноморський, Дунайський, Карпатський.
- Регіональні ландшафтні парки: Дністровський каньйон, Гранітно-Степове Побужжя.

Природно-заповідний фонд відіграє стратегічну роль у сталому розвитку країни. Його значення полягає не тільки у збереженні природного середовища, а й у створенні можливостей для екологічно орієнтованого господарювання. Використання природно-заповідного фонду в туристичних цілях сприяє екологічному вихованню громадян, формуванню еко-свідомості та розвитку місцевої економіки.

Разом з тим, існують певні проблеми у функціонуванні ПЗФ, зокрема:

- Недостатнє фінансування природоохоронних заходів.

- Незаконна господарська діяльність на заповідних територіях.
- Погана екологічна ситуація у деяких регіонах, що загрожує біорізноманіттю.
- Необхідність формування цілісної державної стратегії розвитку екологічного туризму є ключовою умовою для забезпечення сталого управління природними ресурсами та збалансованого розвитку туристичної індустрії. Такий підхід дозволяє інтегрувати екологічний туризм у загальну державну політику, підтримуючи збереження природного середовища, сприяючи соціально-економічному зростанню регіонів та підвищуючи рівень екологічної свідомості суспільства.

Для вирішення цих проблем необхідно запроваджувати комплексні міри, задля підвищення правового регулювання, розвиток екологічного туризму, удосконалення механізмів управління заповідними територіями та впровадження міжнародних практик у сфері природоохоронної діяльності.

1.2.Класифікація природно-заповідних територій України

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України має складну структуру, що включає різні категорії природоохоронних територій, які відрізняються за правовим статусом, рівнем охорони та функціональним призначенням.

Класифікація природно-заповідного фонду (ПЗФ) формулюється на основі положень Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (1992) та відповідно до міжнародних стандартів охорони природи, зокрема категорій, визначених Міжнародним союзом охорони природи (IUCN).

Згідно з нормативно-правовими актами України, території ПЗФ складаються з двох основних груп:

- Природні об'єкти та території: це ділянки природи, що перебувають під охороною в їхньому первісному, незайманому стані. Основна мета збереження таких територій полягає у підтриманні біорізноманіття, природних екосистем і забезпеченні балансу довкілля.

○ Об'єкти природно-заповідного фонду створені штучно: вони мають природоохоронну, естетичну, наукову чи культурну цінність, однак виникли внаслідок антропогенних змін або були створені людиною. Дані об'єкти зазвичай комбінують природні компоненти із рукотворними елементами, що робить їх унікальними з погляду багатofункціональних характеристик.

Для всебічного аналізу цих видів доцільно розглянути кожен з категорій детальніше.

Біосферні заповідники – це особливий тип природоохоронних територій, що відповідають міжнародним стандартам охорони природи та слугують інструментом забезпечення сталого розвитку. Їхньою головною функцією є збереження біорізноманіття, дослідження взаємодії людини й природи в умовах екологічної рівноваги та розробка моделей гармонійного та раціонального природокористування. Біосферні заповідники розподіляються на зони різного ступеня охоронної діяльності, включаючи зону абсолютної заповідності та зону регульованої господарської діяльності. Мають найвищий рівень охорони серед природоохоронних територій. Створюються для збереження унікальних природних екосистем, що мають міжнародне значення. Використовуються для наукових досліджень та екологічного моніторингу. В Україні діють 4 біосферні заповідники:

- Карпатський (збереження гірських лісів та альпійських екосистем).
- Чорноморський (охорона приморських та водно-болотних комплексів).
- Дунайський (українська частина дельти Дунаю, важливий для міграцій птахів).
- Асканія-Нова (єдиний в Європі степовий заповідник).

1. Природні заповідники

Це території з повним заповідним режимом, де заборонена будь-яка господарська діяльність. Мета – збереження природних ландшафтів у первозданному стані. В Україні функціонує 19 природних заповідників, серед яких «Медобори», «Розточчя», «Горгани», «Поліський».

2. Національні природні парки виступають у ролі комплексних територій, що гармонійно інтегрують охорону природи та можливості для рекреаційної діяльності. Головна діяльність таких парків ґрунтується на чіткій структурі зонування, що охоплює чотири ключові зони: заповідну, зону регульованої рекреації, зону стаціонарної рекреації та господарську. Тут одночасно забезпечується охорона природних екосистем, створюються умови для екотуризму, проводяться наукові дослідження та реалізуються освітні проекти з екологічної тематики. В Україні функціонує понад п'ятдесят таких парків, серед них найвагомішими для ПЗФ є Шацький, Подільські Товтри, Карпатський, та Гомільшанські ліси.

3. Регіональні ландшафтні парки як елемент охоронних систем

Це території з особливими природними комплексами, що мають екологічну, історико-культурну цінність. Відмінність від НПП – менший рівень заповідності та можливість ширшого господарського використання. Найбільші РЛП: «Дністровський каньйон», «Гранітно-Степове Побужжя», «Кременчуцькі плавні».

4. Заказники

Охороняються для збереження певних компонентів природи (лісових, гідрологічних, зоологічних, ботанічних тощо). Бувають загальнодержавного або місцевого значення. На їхній території може здійснюватися господарська діяльність в обмежених обсягах, яка не шкодить природі.

5. Пам'ятки природи

Окремі природні об'єкти (скелі, водоспади, печери, дерева). Підлягають суворій охороні, не допускається їх руйнування або зміна. Наприклад, Кам'янецька печера, водоспад Шипіт, Скелі Довбуша.

2. Штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду

7. Ботанічні сади

Створені для збереження та вивчення рослинного світу. В Україні відомі ботанічні сади в Києві, Львові, Харкові, Одесі.

8. Дендропарки

Охороняють колекції дерев і чагарників. Найвідоміший – дендропарк «Софіївка» (Умань).

9. Зоологічні парки

Призначені для збереження та вивчення рідкісних і видів тварин, які відносяться до зникаючих.

10. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Визначні об'єкти садово-паркового мистецтва, які мають історичну та естетичну цінність (Рис. 1.2). Більш повна характеристика ПЗФ України представлена у Додатку А.

Рис. 1.2. Класифікація природно-заповідних територій України

Джерело: [17]

1.2.2. Міжнародна класифікація природоохоронних територій

Міжнародний союз охорони природи (IUCN) розробив систему категорій заповідних територій, яка використовується у всьому світі:

- Категорія I – строгі заповідники та наукові резервації (біосферні та природні заповідники).

- Категорія II – національні парки (відповідають українським НПП).
- Категорія III – пам'ятки природи.
- Категорія IV – заказники.
- Категорія V – охоронювані ландшафти (відповідають регіональним ландшафтним паркам України).
- Категорія VI – природоохоронні території сталого використання (відповідають господарським зонам українських НПП та РЛП).

Класифікація природоохоронних територій дозволяє ефективно планувати природоохоронну діяльність, визначати рівень допустимого антропогенного навантаження та розробляти стратегії раціонального природокористування. Вона також допомагає інтегрувати природоохоронну систему України у світову екологічну політику. Додатки В і Г демонструють частку ПЗФУ станом на 01.01.2022 у відсотках за регіонами.

1.3. Правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду

Функціонування природно-заповідного фонду (ПЗФ) України ґрунтується на системі правових норм, що регулюють його створення, охорону, використання та управління. Правове забезпечення діяльності заповідних територій є ключовим інструментом реалізації політики держави, яка спрямована на турботу, охорону та оберігання природи, підтримку екологічної рівноваги та розвиток екологічного туризму.

Правове регулювання природоохоронної діяльності в Україні здійснюється через систему законодавчих актів, міжнародних угод та підзаконних нормативних документів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Ключові нормативно-правові документи України

№	Законодавчий акт	Функція
1.	Конституція України (1996)	Закріплює право кожного громадянина на безпечне для життя та здоров'я довкілля, що відображено у статті 50. Згідно з Конституцією, екологічна безпека визначена як один із ключових пріоритетів державної політики.
2.	Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (1992)	Цей закон регулює правові рамки функціонування природно-заповідного фонду, визначає процедури його створення, управління та охорони. У ньому чітко розмежовані категорії природоохоронних територій, а також встановлено умови їх використання. Крім того, визначається адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення норм законодавства у сфері охорони природно-заповідного фонду.
3.	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991)	Закон висвітлює основні принципи діяльності у сфері охорони природи, регламентуючи основні напрями екологічної політики держави, включно зі збереженням та підтриманням заповідних територій.
4.	Закон України «Про Червону книгу України» (2002)	Закон визначає юридичний фундамент охорони рідкісних і зникаючих представників флори і фауни. У ньому підкреслюється, що природоохоронні території слугують ключовою основою для збереження видів флори та фауни, які внесені до Червоної книги України.
5.	Земельний кодекс України (2001)	Встановлює класифікацію земель, спеціально призначених для природоохоронних цілей. Забороняє зміну цільового призначення земель ПЗФ без спеціального дозволу.
6.	Лісовий кодекс України (2006)	Визначає порядок використання та охорони лісів на території природоохоронних об'єктів. Встановлює заборону на вирубку лісів у заповідниках.
7.	Водний кодекс України (1995)	Здійснює регулювання використання та забезпечує охорону водних екосистем у межах природно-заповідного фонду. Забороняє забруднення та осушення водних об'єктів, що мають заповідний статус.
8.	Кримінальний кодекс України (2001)	Передбачає юридичну відповідальність за протиправне знищення об'єктів природно-заповідного фонду, що регламентується статтею 252. Встановлює покарання за браконьєрство, незаконну вирубку лісів, знищення червонокнижних видів.
9.	Закон України «Про екологічну мережу України» (2004)	Регулює розвиток екологічної мережі, яка включає об'єкти ПЗФ. Сприяє формуванню єдиної системи заповідних територій.

Джерело: розроблено автором на основі [18, 19, 32, 33, 34]

Україна є учасником низки міжнародних угод, які стосуються збереження природного біорізноманіття:

- Конвенція про біологічне різноманіття, ухвалена у 1992 році, має на меті забезпечення збереження наявного біорізноманіття та сталого використання природних екосистем в перспективі, що є ключовим елементом глобальної стратегії екологічного розвитку.
- Рамсарська конвенція (1971) – охорона водно-болотних угідь міжнародного значення.
- Бернська конвенція 1979 року, зосереджена на збереженні дикої природи, включно з флорою, фауною та природними середовищами існування в Європі, ця діяльність має на меті охорону флори і фауни.
- Конвенція про охорону всесвітньої природної і культурної спадщини (1972) – включає заповідні об'єкти до списку ЮНЕСКО.
- Програма «Людина і біосфера» (ЮНЕСКО) – сприяє створенню біосферних заповідників (Рис. 1.3).

Рис.1.3. Міжнародні зобов'язання України

Джерело: [5, 9]

Управління природно-заповідним фондом здійснюють такі державні органи:

- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – розробляє екологічну політику, координує діяльність заповідних установ.
- Питаннями контролю щодо дотримання природоохоронного законодавства переймається Державна екологічна інспекція України.
- Національна комісія з питань Червоної книги України – контролює збереження рідкісних видів флори і фауни.
- Обласні та місцеві державні адміністрації – забезпечують управління територіями ПЗФ місцевого значення.

Правові механізми охорони природно-заповідного фонду:

1. Запровадження режиму охорони ПЗФ
 - Обмеження або заборона господарської діяльності.
 - Встановлення охоронних зон навколо заповідників.
2. Екологічний контроль і нагляд
 - Проведення екологічного моніторингу стану природоохоронних територій.
 - Впровадження системи екологічного аудиту.
3. Юридична відповідальність охоплює кілька рівнів:
 - Адміністративні стягнення передбачають накладення штрафів за неправомірне використання природно-ресурсного потенціалу, що завдає шкоди екологічній системі.
 - Кримінальна відповідальність застосовується у випадках серйозніших порушень, таких як навмисне знищення або пошкодження заповідних територій, що спричиняє значну шкоду довкіллю.
4. Фінансове та економічне забезпечення
 - Державне фінансування та міжнародна технічна допомога.
 - Розвиток екологічного туризму як джерела фінансування.
5. Популяризація та екологічна освіта

- Проведення інформаційних кампаній та навчальних програм.
- Залучення громадськості до природоохоронної діяльності.

Основні проблеми у сфері правового регулювання ПЗФ:

- Недостатнє фінансування природоохоронних заходів.
- Незаконне будівництво та вирубка лісів у заповідниках.
- Відсутність ефективного контролю за дотриманням екологічного законодавства.

Перспективи розвитку правового регулювання:

- Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС.
- Розширення територій ПЗФ та створення нових заповідників.
- Удосконалення механізмів екологічного туризму.

Висновки до 1 розділу

Природно-заповідний фонд України є важливим екологічним, соціальним та економічним ресурсом, який виконує низку критично важливих функцій. Його збереження та ефективне використання є основою сталості та збільшення можливостей екологічної безпеки суспільства.

Природно-заповідний фонд України є різноманітною системою територій з різним рівнем охорони та функціональним призначенням. Його класифікація дозволяє забезпечувати збереження унікальності природного біорізноманіття та одночасно використовувати їх у рекреаційних і наукових цілях, дотримуючись принципів сталого розвитку.

Система правового регулювання природно-заповідного фонду України охоплює широкий комплекс законодавчих норм та міжнародних зобов'язань. Однак для ефективного функціонування ПЗФ необхідне вдосконалення правових механізмів, посилення екологічного контролю та впровадження фінансових стимулів для збереження природних ресурсів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан природно-заповідних територій України: вплив військових дій та екологічні наслідки

Природно-заповідний фонд України, що охоплює близько 10 мільйонів гектарів лісів та інших природних екосистем, зазнав значних втрат унаслідок військових дій, які тривають з 2022 року. Руйнування природних територій, спричинене бойовими діями, має серйозні екологічні, економічні та соціальні наслідки.

2.1.1. Масштаби пошкоджень природно-заповідних територій

Військові дії призвели до масштабних руйнувань лісових масивів. Згідно з даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, приблизно 425 тисяч гектарів лісових масивів забруднено мінами та залишками невибухлих боєприпасів. Це створює значну небезпеку для відновлення цих територій і їх подальшого використання. Загалом, за оцінками Світового банку, збитки, завдані лісам та природним територіям України, перевищують 30 мільярдів доларів США.

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України є важливою складовою національної екологічної мережі, забезпечуючи збереження біорізноманіття та підтримку екологічної рівноваги. Однак, починаючи з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, велика частина заповідних територій зазнала суттєвих негативних впливів, що призвело до зміни природного стану екологічних систем та втрати природних цінностей.

Станом на 2023 рік, близько 20% територій ПЗФ України зазнали шкідливого впливу від військових дій. Це становить приблизно 812 об'єктів площею близько одного мільйону гектарів. Найбільше постраждали території, розташовані в зоні активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях.

2.1.2. Приклади пошкоджень заповідних територій

- Національний природний парк «Святі Гори»: Розташований у Донецькій області, цей парк зазнав особливо важких втрат. Близько 80% його території, що становить майже 12 тисяч гектарів, було пошкоджено або знищено внаслідок пожеж та обстрілів. Лісові масиви, які були домівкою для багатьох видів флори та фауни, перетворилися на обвуглені стовбури та попелища.

- Луганська область: За оцінками екологів, близько 80% соснових лісів цієї області було знищено. Щільні соснові ліси, характерні для східної України, легко займаються від вибухів та обстрілів, що призводить до масштабних пожеж і втрати біорізноманіття.

- Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник: Популяція коней Пржевальського, рідкісного виду, що мешкає в зоні відчуження, опинилася під загрозою через військові дії та мінування території. Це ускладнює доступ до заповідника та проведення необхідних організаційних вправ з метою організації охоронної діяльності тварин. Під час бойових дій на території заповідника відбулися пожежі, які призвели до знищення значних площ лісів та підвищення рівня радіоактивного забруднення.

- Азово-Сиваський національний природний парк, що у Херсонській області, зазнав значного впливу через перебування в зоні бойових дій. Це спричинило руйнування водно-болотних екосистем і поставило під загрозу збереження популяцій рідкісних видів птахів.

Наслідки військових дій для природно-заповідних територій:

- Фізичне руйнування екосистем: Бомбардування, артилерійські обстріли та мінування призвели до руйнування лісів, степів та водно-болотних угідь. Наприклад, внаслідок бойових дій значні площі лісів були знищені, що негативно вплинуло на біорізноманіття та екологічну рівновагу.
- Забруднення територій: Використання важкої техніки та вибухових речовин спричинило водне та ґрунтове забруднення, внаслідок чого постраждала флора та фауна заповідників.

- **Порушення управління та охорони:** На окупованих територіях діяльність природоохоронних установ ускладнена або неможлива, що призводить до браконьєрства, незаконної вирубки лісів та інших порушень природоохоронного законодавства.

Збройний конфлікт в Україні привів до суттєвого знищення природно-заповідного фонду країни, завдавши йому масштабних збитків. Відновлення цих територій вимагатиме значних зусиль та фінансових можливостей та підтримки міжнародної спільноти для забезпечення збереження унікального біорізноманіття та екологічної стійкості України. Більш докладний перелік пошкоджень ПЗФ представлено у Додатку Б.

2.1.3. Вплив військових дій на біорізноманіття та екосистеми природно-заповідного фонду України

Військові дії, що розгорнулися в Україні через повномасштабне вторгнення у 2022 році, мають катастрофічний вплив на довкілля, зокрема на біорізноманіття та функціонування екосистем природно-заповідного фонду (ПЗФ). Аналізуючи кордони бойових дій, їх географічне поширення та тривалість, екологічні наслідки можна вважати одними з найсерйозніших у Європі останнім часом. Вигорання та вирубка лісів і природних територій призвело до втрати середовищ існування для багатьох видів тварин і рослин. Зокрема, популяції оленів, кабанів та дятлів зазнали значних втрат через руйнування їхніх природних місць проживання. Крім того, значне зниження якості водних та ґрунтових ресурсів від вибухів та залишків боєприпасів стане причиною погіршення екологічного стану регіонів.

1. Знищення природних середовищ існування

Один із найпомітніших впливів війни — фізичне руйнування природних територій. В результаті обстрілів, бомбардувань, прокладання інженерних споруд і переміщення військової техніки відбувається деградація лісів, степів, водно-болотних угідь. Це спричиняє знищення оселищ рідких та вимираючих видів рослинного та тваринного світу, зменшення їх чисельності або повне зникнення локальних популяцій.

2. Забруднення середовища

В межах проведення військових дій зафіксовано високі рівні забруднення ґрунтів, води та повітря внаслідок використання вибухових речовин, пально-мастильних матеріалів, важких металів. Порушення геохімічного балансу сприяє виникненню вторинних негативних ефектів, таких як евтрофікація водойм, токсичне навантаження на трофічні ланцюги та біоаккумуляція шкідливих речовин у тканинах організмів.

3. Фрагментація екосистем

Інфраструктурні зміни та руйнування зв'язків між природними територіями ведуть до фрагментації екосистем. Це знижує здатність видів до міграції, зменшує генетичне різноманіття та ускладнює адаптацію до змін навколишнього середовища. Особливо вразливими є мігруючі види, водні організми та великі ссавці.

4. Ризик інвазій чужорідних видів

Порушення екологічної рівноваги відкриває шлях для поширення інвазійних видів, які здатні витіснити аборигенні популяції. Зниження конкуренції з боку місцевих видів через ослаблення екосистем лише посилює цей процес, створюючи додаткове навантаження на природні комплекси.

5. Ускладнення охоронної діяльності

В умовах війни робота установ ПЗФ істотно ускладнюється або стає неможливою. Працівники змушені евакуюватися або працювати в небезпечних умовах, об'єкти охорони залишаються без належного контролю. Багато територій опиняються під окупацією, що унеможливорює здійснення моніторингу та збереження біорізноманіття.

Сукупність вищезазначених факторів створює критичні ризики для функціонування екосистем та збереження біорізноманіття в Україні. Відновлення екологічної рівноваги вимагатиме тривалих зусиль, зокрема міжнародної підтримки, залучення сучасних технологій екологічного моніторингу та розробки стратегії екологічної реабілітації постраждалих територій.

2.1.4. Проблеми розмінування та відновлення природно-заповідних територій України

Після початку повномасштабної війни в Україні велика частка ПЗФ опинилася в зоні бойових дій або на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами (ВНП). Це створює комплексні загрози не лише для людей, але й для збереження біорізноманіття, стабільності екосистем і виконання екологічних функцій ПЗФ. Процеси розмінування та подальшого екологічного відновлення є вкрай складними, багаторівневими та потребують системного підходу. Розмінування лісів та природних територій є надзвичайно складним і тривалим процесом. За оцінками фахівців, повне очищення забруднених територій може зайняти до 70 років. Лісники та працівники заповідників стикаються з високим ризиком під час виконання своїх обов'язків; зафіксовано випадки травм та смертей серед них через підриви на мінах та невибухлих боєприпасах.

За даними урядових та міжнародних організацій, понад третини території України може бути забруднено мінами, снарядами та іншими вибуховими речовинами. Частина з них припадає саме на території заповідників, національних парків, заказників і інших об'єктів ПЗФ. Присутність ВНП унеможливорює проведення екологічного моніторингу, охоронної діяльності, наукових досліджень та екотуризму.

Вибухонебезпечні предмети порушують ґрунтовий покрив, змінюють гідрологічні умови, спричиняють локальні пожежі та утворення техногенних ландшафтів. Мінування призводить до фрагментації природних оселищ, унеможливорює сезонну міграцію тварин, обмежує доступ до водойм і джерел їжі. Це негативним чином відбивається на популяційній динаміці та трофічних зв'язках в екосистемах.

Проблематика розмінування включає:

1. Безпека персоналу: Розмінування потребує високого рівня підготовки та значного ресурсу людських і технічних засобів. Робота в лісових, болотистих чи гірських місцевостях є особливо складною і небезпечною.

2. Технічна складність: Багато природних територій мають складний рельєф і густу рослинність, що ускладнює використання стандартного обладнання. Потрібне впровадження спеціалізованих підходів, зокрема роботизованих систем або біомоніторингу (наприклад, з використанням тварин).
3. Бюджетні обмеження: Повномасштабне розмінування вимагає значних фінансових вкладень. У пріоритеті, як правило, населені пункти та інфраструктура, а об'єкти ПЗФ можуть залишатися без належної уваги тривалий час.
4. Правове регулювання: Необхідна адаптація правових норм, які б дозволяли ефективно координувати діяльність між державними структурами, міжнародними партнерами та установами ПЗФ (Рис. 2.1).

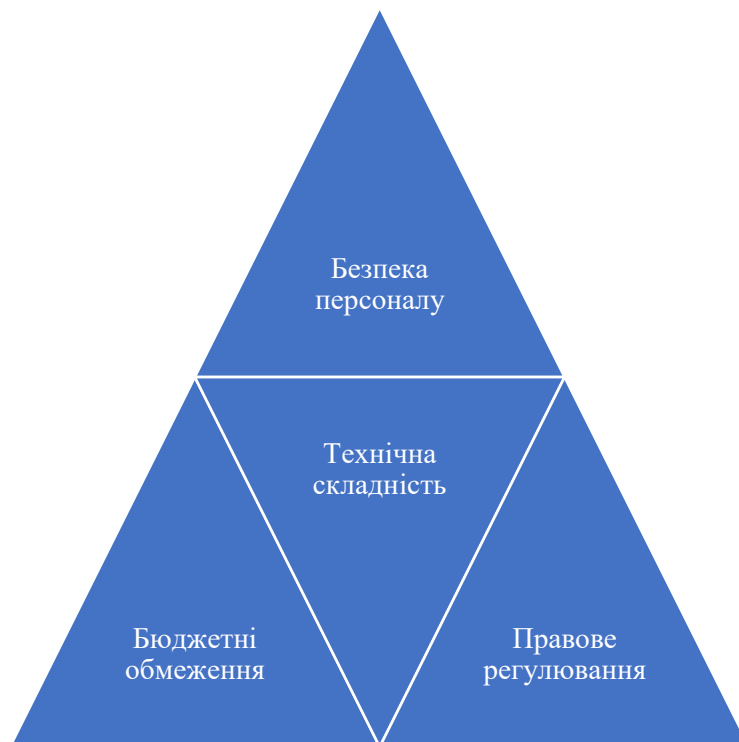

Рис. 2.1. Проблематика розмінування

Джерело: [4]

Після розмінування виникає потреба у комплексному екологічному відновленні, яке включає:

- відновлення ґрунтів та рослинного покриву;

- інтродукцію або реінтродукцію зниклих видів;
- реконструкцію гідрологічного режиму;
- встановлення нових маршрутів екологічного туризму;
- екологічний моніторинг і довгострокові дослідження (Рис.

2.2).

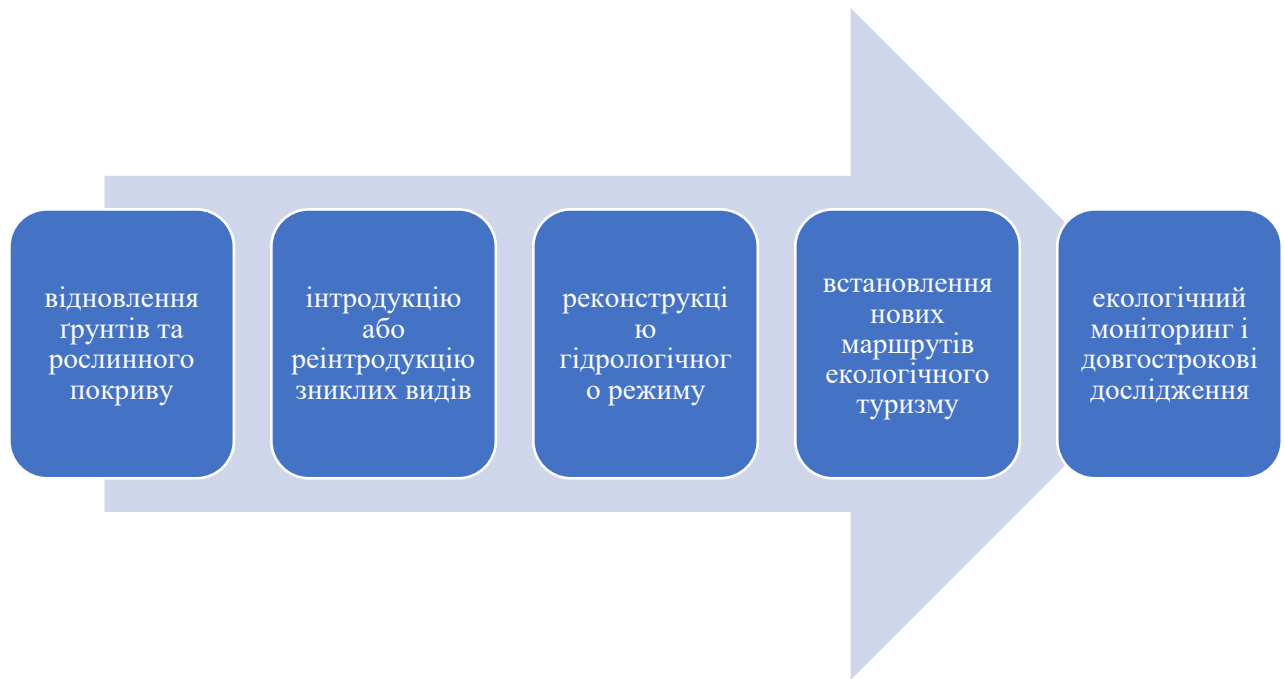

Рис. 2.2. Проблеми після розмінування

Джерело: [4]

Успішне відновлення можливе лише за умов міждисциплінарної взаємодії екологів, лісівників, геологів, саперів, правників та місцевих громад.

Розмінування та відновлення природно-заповідних територій України — це стратегічно важливий компонент післявоєнної реконструкції держави. Захист біорізноманіття та екосистемних послуг має бути інтегрований у національні програми відновлення. Водночас, важливою залишається підтримка міжнародної спільноти — як у вигляді фінансової допомоги, та застосування технологій та експертних знань.

2.1.5. Економічні та екологічні наслідки військових дій на території природно-заповідного фонду України

Військові конфлікти завжди мають багатогранний вплив на суспільство, економіку і оточуюче середовище. В Україні великої шкоди зазнали не лише інфраструктура та населені пункти, але й екологічно цінні території — об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Такі наслідки мають довготривалий характер і потребують всебічного аналізу з погляду як економіки, так і екології. Окрім прямих екологічних втрат, знищення лісів сприяє викидам парникових газів. За даними досліджень, лісові пожежі, спричинені війною, викинули в атмосферу парникові гази, еквівалентні 6,75 мільйонам тон CO₂, що відповідає річним викидам цілої країни, такої як Вірменія. Втрата лісів також означає зменшення їхньої здатності поглинати CO₂ у майбутньому, що ускладнює боротьбу зі зміною клімату.

Екологічні наслідки можна розділити на:

1. Деградація природних екосистем. Воєнні дії супроводжуються вибухами, пожежами, забрудненням ґрунтів і вод, що призводить до порушення екосистемної рівноваги. Втрачаються природні середовища існування, відбувається вимирання локальних популяцій рідкісних та ендемічних видів, знижується біорізноманіття.
2. Забруднення компонентів довкілля. Поширеним є хімічне забруднення: важкі метали, нафтопродукти, залишки вибухових речовин потрапляють у ґрунт, воду та атмосферу. Це зумовлює зростання токсичності довкілля.
3. Фізичне руйнування ландшафтів. Внаслідок бомбардувань, прокладання окопів, пересування важкої техніки спостерігається порушення ґрунтового покриву, змінюється мікрорельєф, знищується природна рослинність. Такі зміни ведуть до ерозійних процесів, опустелювання та втрати родючості ґрунтів.
4. Поширення інвазійних видів. Після порушення екосистем зростає загроза проникнення інвазійних видів, які здатні витіснити місцеві біологічні популяції та змінювати структуру природних спільнот (Рис. 2.3).

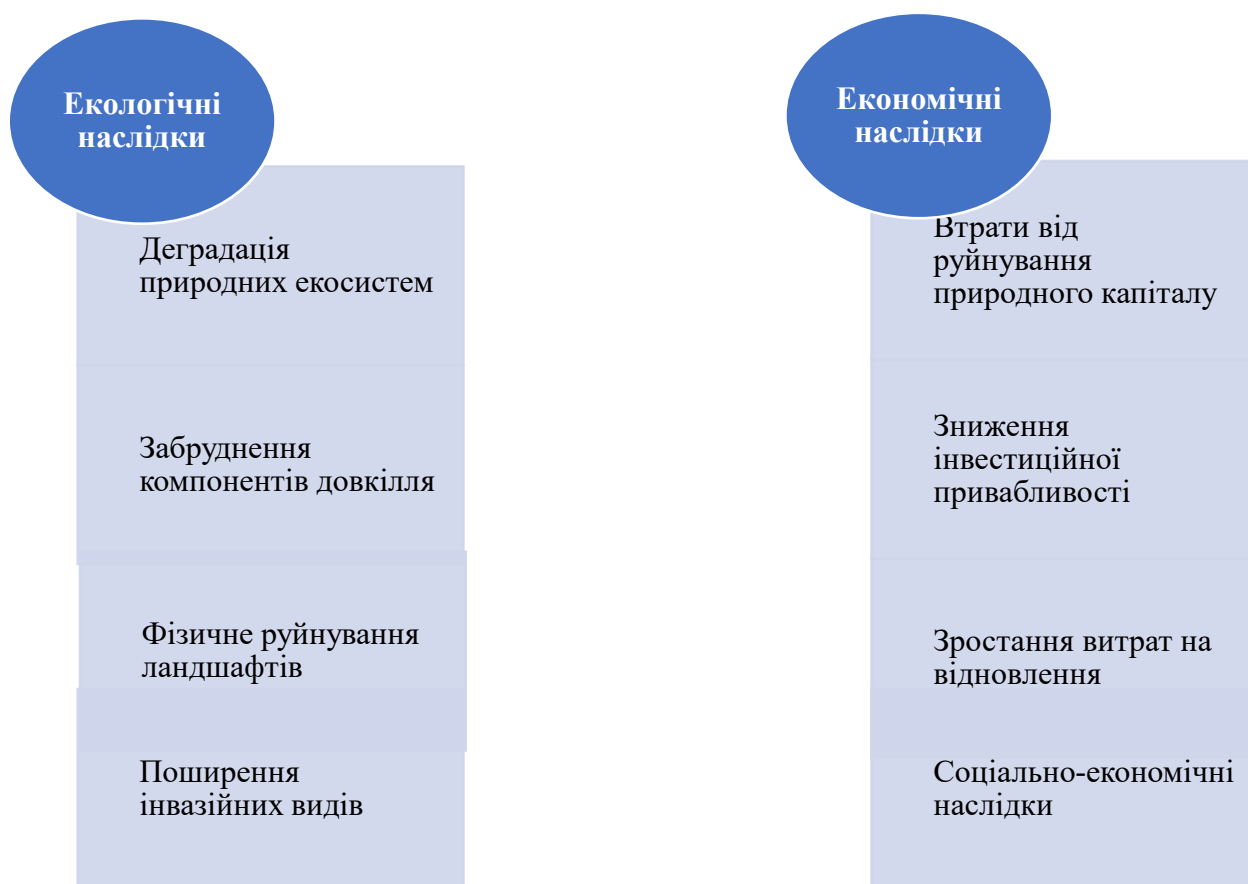

Рис. 2.3. Економічні та екологічні наслідки військових дій на території природно-заповідного фонду України

Джерело: [24, 25]

Економічні наслідки включають в себе:

1. Втрати від руйнування природного капіталу. Природно-заповідні території мають цінність як джерело екосистемних послуг: очищення повітря, регулювання водного балансу, рекреації, збереження генофонду тощо. Їх руйнування означає втрату потенціалу для сталого розвитку туризму, екологічної освіти та науки.

2. Зниження інвестиційної привабливості. Регіони, які зазнали воєнних дій, стають менш привабливими для внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Це гальмує розвиток місцевих громад, знижує доходи від екотуризму, природокористування та екоосвіти.

3. Зростання витрат на відновлення. Відновлення порушених екосистем потребує значних ресурсів — як фінансових, так і людських. Це

включає розмінування, рекультивацію ґрунтів, реінтродукцію видів, моніторинг та довгострокові екологічні програми. В умовах обмежених бюджетів ці витрати є істотним тягарем для держави.

4. Соціально-економічні наслідки. Втрата роботи, переселення населення, скорочення можливостей для зайнятості в екологічному секторі — усе це призводить до соціальної нестабільності. Водночас руйнується зв'язок між громадою та природним середовищем.

Сукупність екологічних та економічних наслідків військових дій на територіях ПЗФ вимагає системного підходу до планування відновлення. Необхідно розробити інтегровані програми, які враховують як біоекологічну цінність територій, так і соціально-економічні інтереси громад. Залучення міжнародних донорів, створення спеціальних фондів відновлення природних територій, активізація наукових досліджень — ключові елементи стратегії сталого поствоєнного розвитку.

2.1.6. Міжнародні зусилля та правові ініціативи щодо охорони ПЗФ України

Військова агресія, яка розпочалася в Україні у 2022 році, завдала серйозної шкоди природно-заповідному фонду країни та суттєво вплинула на зусилля зі збереження довкілля. За таких умов особливого значення набувають міжнародні ініціативи із захисту довкілля та екологічна відповідальність за злочини такого порядку. Виклики захисту природи в умовах війни розглядаються в контексті міжнародного гуманітарного права, екологічного права та глобального партнерства у рамках сталості розвитку.

Україна звинувачує Росію в екологічних збитках і порушенні норм міжнародного права, ініціювавши близько 40 кримінальних проваджень, пов'язаних зі знищенням лісів та природоохоронних територій. До процесу оцінки збитків і пошуку шляхів компенсації активно долучається міжнародна спільнота. Військові дії вже спричинили катастрофічні наслідки для природно-заповідних територій, що в перспективі позначиться не лише на екології, але й

на економічному добробуті країни. Цей вплив матиме довгостроковий характер, потребуючи комплексних і скоординованих підходів для його подолання.

Міжнародні правові механізми захисту довкілля в під час військових дій:

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи мають важливе значення в цьому питанні. Так, стаття 35 Додаткового протоколу I забороняє способи ведення війни, які можуть заподіяти значної, тривалої та серйозної шкоди довкіллю. Проте втілення цих положень на практиці часто стикається з викликами щодо доказу фактів і тлумачення термінів.

Конвенція про заборону військового або іншого ворожого застосування засобів впливу на навколишнє середовище (ENMOD) 1977 року забороняє навмисне використання методів зміни природного середовища з метою завдання шкоди противнику. Ця конвенція, проте, в основному стосується впливу на кліматичні та геофізичні явища, а не безпосередніх екологічних збитків, як-от пошкодження заповідних територій.

Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року також має важливе значення для захисту довкілля в умовах збройних конфліктів. Стаття 8(2)(b)(iv) кваліфікує умисне спричинення надмірної шкоди довкіллю під час бойових дій як воєнний злочин. Однак фактичні випадки засудження за цією статтею є рідкісними, що знижує ефективність норм.

Міжнародна підтримка України у збереженні ПЗФ

1. Партнерство з міжнародними організаціями. Україна співпрацює з ООН, UNEP, IUCN, WWF та іншими структурами, які надають технічну, експертну та фінансову допомогу. Зокрема, реалізуються програми моніторингу стану екосистем, оцінки збитків та планування відновлення.
2. Європейська зелена угода (EU Green Deal). Україна, як держава-кандидат на вступ до ЄС, адаптує екологічне законодавство до *acquis communautaire*. У рамках інтеграції передбачено створення механізмів захисту біорізноманіття та природних ресурсів у післяконфліктний період.

3. Ініціативи екологічної дипломатії. Україна активно просуває на міжнародних форумах тему екологічних злочинів, ініціюючи створення спеціальних трибуналів або механізмів фіксації та оцінки шкоди довкіллю. Правові аспекти фіксації та компенсації екологічної шкоди
 1. Національні механізми. Українське законодавство передбачає кримінальну та адміністративну відповідальність за екоцид, а також механізми оцінки та обліку збитків у межах державної екологічної інспекції.
 2. Міжнародні позови. Україна може ініціювати розгляд справ про екологічні злочини в міжнародних судових інстанціях, включаючи Міжнародний суд ООН або Міжнародний кримінальний суд. Для цього потрібна детальна доказова база, включно з картографічними матеріалами, фотодоказами, свідченнями та екологічними експертизами.
 3. Відшкодування збитків. Одним із важливих напрямків є створення міжнародного фонду або механізму компенсації за пошкодження довкілля, з якого можуть фінансуватися відновлювальні заходи на природоохоронних територіях.

2.2. Основні проблеми збереження та розвитку заповідних територій в Україні: сучасні виклики та перспективи

Природно-заповідний фонд України має функцію збереження біорізноманіття, підтримці екологічної рівноваги та забезпеченні сталого розвитку. Проте, сьогодні є низка проблем, які ускладнюють ефективне функціонування та розвиток заповідних територій. До основних з них належать:

1. Недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення

Багато заповідних територій стикаються з хронічним браком фінансування, що обмежує їхню спроможність здійснювати належну охорону, наукові дослідження та екологічну освіту. Недостатнє матеріально-технічне

забезпечення ускладнює виконання основних завдань, таких як патрулювання територій та моніторинг стану екосистем.

2. Непослідовність та недосконалість законодавчої бази

Існуюче законодавство у сфері природно-заповідного фонду потребує вдосконалення та гармонізації. Відсутність чітких механізмів реалізації природоохоронних заходів та незадовільні контрольні заходи щодо природоохоронного законодавства призводять до порушень режиму охорони заповідних територій. Фахівці наголошують на необхідності посилення охоронного режиму національних парків та природних заповідників.

3. Вплив військових дій та окупації територій

Від 24 лютого 2022 року приблизно 812 об'єктів природоохоронного фонду, які охоплюють територію близько одного мільйона гектарів, опинилися в зоні інтенсивних військових дій або під окупацією. Серед цих об'єктів виокремлюються біосферні заповідники "Асканія-Нова", Чорноморський, Український степовий, Луганський природний заповідник й інші. Військові конфлікти спричинили серйозні пошкодження екосистем, знищення флори та фауни, а також забруднення територій небезпечними вибуховими речовинами.

4. Низький рівень екологічної освіченості населення Відсутність достатньої поінформованості серед громадян щодо важливості заповідних територій та існуючих екологічних проблем спричиняє недооцінювання їх значення і, відповідно, недостатню підтримку заходів зі збереження і розвитку цих територій. Підвищення рівня екологічної освіти та культури є ключовим кроком у залученні населення до активної участі в охороні довкілля.

5. Незаконна діяльність на територіях заповідників

Порушення природоохоронного режиму, такі як незаконна вирубка лісів, браконьєрство, несанкціоноване будівництво та сільськогосподарська діяльність, завдають значної шкоди заповідним територіям. Відсутність ефективного контролю та покарання за такі дії сприяє їхньому поширенню.

6. Обмеженість територій та фрагментація екосистем

Багато заповідних об'єктів мають невелику площу та ізолюваність, що обмежує можливості для збереження генетичного різноманіття та природних процесів. Створення екологічних коридорів та розширення існуючих територій є необхідними для забезпечення цілісності екосистем.

7. Низький рівень міжнародної співпраці та інтеграції

Попри значний потенціал, Україна недостатньо інтегрована в міжнародні природоохоронні програми та проекти. Розширення співпраці з міжнародними організаціями та залучення іноземного досвіду сприятиме покращенню управління та розвитку заповідних територій (Рис. 2.4).

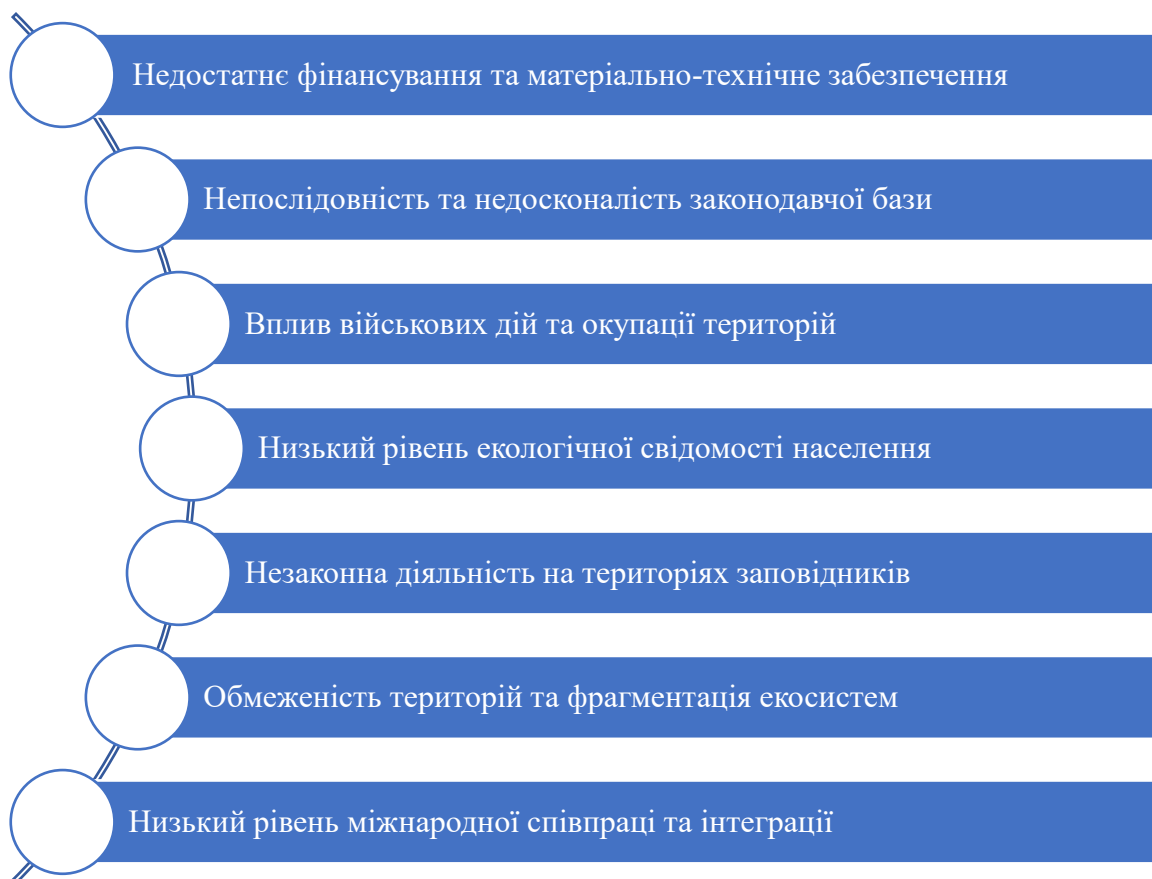

Рис. 2.4. Основні проблеми збереження та розвитку заповідних територій в Україні

Джерело: [13]

В умовах воєнних дій особливої уваги потребує відновлення та реабілітація пошкоджених заповідних територій. Зокрема, національний природний парк "Святі Гори" зазнав значних втрат унаслідок бойових дій, що

призвело до руйнування лісових масивів та зменшення біорізноманіття. Відновлення таких територій вимагатиме значних зусиль та ресурсів.

Розширення заповідних територій сприятиме збереженню чистої води, свіжого повітря та родючих ґрунтів, що безпосередньо впливає на здоров'я та добробут населення.

2.3. Вплив антропогенного фактору на природні комплекси

Природні комплекси є складними екосистемами, що функціонують на основі взаємодії біотичних та абіотичних компонентів. Однак, діяльність людини (антропогенний фактор) суттєво впливає на стан природних екосистем, спричиняючи деградацію середовища, зміну біоценозів, забруднення та зниження рівня біорізноманіття. У сучасних умовах, особливо в Україні, вплив антропогенного фактору набуває критичного значення, оскільки поєднується з наслідками воєнних дій та економічної активності.

Основні види антропогенного впливу:

1. Урбанізація та господарська діяльність

Стрімке зростання міст та промислових центрів призводить до руйнування природних ландшафтів та їхньої трансформації в урбанізовані території. Внаслідок цього: скорочується площа природних середовищ існування флори і фауни; змінюється мікроклімат (зростає температура повітря, змінюється рівень вологості та циркуляція вітрів); порушується гідрологічний режим через інтенсивне використання водних ресурсів.

Прикладом може слугувати Київська агломерація, де щорічно зменшується площа зелених зон через розширення міської забудови та дорожньої інфраструктури.

2. Вирубка лісів та сільське господарство

Розорювання земель, інтенсивне використання добрив і пестицидів, осушення болотних угідь та знищення лісів є одними з головних загроз для природних екосистем України. Наслідки цих процесів: деградація ґрунтів і

зниження їхньої родючості через ерозію; порушення водного балансу через зміну рослинного покриву; зменшення популяцій тварин, які втрачають середовище існування.

За даними екологічних організацій, понад 35% лісових масивів України постраждали від незаконних рубок та сільськогосподарської експансії.

3. Промислове та транспортне забруднення

Викиди промислових підприємств та транспорту суттєво впливають на атмосферу, ґрунти та водні ресурси. Основні види забруднень включають: важкі метали (свинець, кадмій, ртуть); викиди вуглекислого газу та інших парникових газів, що сприяють глобальному потеплінню; забруднення водних екосистем нафтою, промисловими відходами, побутовими стоками.

Особливо критична ситуація склалася в індустріальних регіонах, таких як Донецька та Дніпропетровська області, де концентрація шкідливих речовин у повітрі перевищує допустимі норми в кілька разів.

4. Туризм та рекреаційне навантаження

Неорганізований масовий туризм спричиняє руйнування природних ландшафтів та забруднення територій. Основні проблеми, пов'язані з рекреаційним впливом: утворення стихійних сміттєзвалищ у національних парках та заповідниках; витоптування рідкісних рослин, ерозія ґрунтів; порушення спокою диких тварин.

Наприклад, у Карпатському регіоні щороку фіксується значне збільшення кількості відвідувачів, що створює навантаження на природні екосистеми.

5. Військовий вплив та техногенні катастрофи

Військові дії, особливо після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, спричинили колосальні екологічні втрати: знищення лісів унаслідок артилерійських обстрілів та вибухів (наприклад, пожежі в Луганському природному заповіднику); забруднення ґрунтів та води через руйнування промислових об'єктів (зокрема, екологічна катастрофа після підриву Каховської ГЕС); знищення біорізноманіття через зміну ландшафтів та шумове забруднення.

За оцінками екологів, лише за перший рік війни в Україні було знищено або пошкоджено понад 600 об'єктів природно-заповідного фонду.

Наслідки антропогенного впливу

Вплив людини на природні комплекси має довготривалі наслідки, серед яких:

- Зміна клімату: підвищення температури, зменшення кількості опадів, часті посухи.
- Зменшення популяцій тварин і рослин: багато видів опинилися під загрозою зникнення через втрату природних середовищ.
- Погіршення якості водних ресурсів: забруднення річок і озер призводить до їхньої деградації та зникнення рибних запасів.
- Деградація ґрунтів: виснаження землі через інтенсивне сільське господарство, що спричиняє опустелювання.

Щоб зменшити негативний антропогенний вплив на природні комплекси, необхідно:

1. Впроваджувати екологічно орієнтовану політику – посилення природоохоронного законодавства та моніторинг екологічного стану територій.
2. Розширювати мережу заповідних зон – збільшення територій з особливим охоронним статусом.
3. Популяризувати сталий туризм – створення екологічних маршрутів, впровадження програм екологічної освіти для туристів.
4. Мінімізувати промислове забруднення – перехід на екологічно чисті технології, модернізація підприємств.
5. Проводити відновлювальні заходи – рекультивація земель, лісовідновлення, очистка водойм.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України підготувало туристичну програму 2025 року з працівниками національного парку у вихідні. Кожна програма туру має сторінку з найцікавішими місцями та пам'ятками,

зручними контактами, готелями та ресторанами з місцевою кухнею. Розглянемо деякі з цих програм.

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, у співпраці з працівниками національних природних парків, розробило двадцять туристичних програм вихідного дня для 2025 року. Кожна програма представлена на окремій сторінці, що містить інформацію про найцікавіші туристичні об'єкти і пам'ятки місцевості, корисні контакти, а також рекомендації щодо готелів і ресторанів зі стравами локальної кухні.

Нижче подано огляд однієї з таких програм. Національний природний парк «Дермансько-Острозький» розташований у найвужчій частині Малого Полісся, а саме в межах Острозької прохідної долини. Ця територія охоплює заплаву річки Збитинка, яка мальовничо протікає між пагорбами Мізоцького кряжу та Кременецьких гір. Унікальність географічного розташування та ландшафтного різноманіття долини зумовлена процесами, що виникли внаслідок руху льодовика, котрий залишив після себе характерний рельєф. Завдяки цьому регіон має перехідний характер, об'єднуючи елементи поліського та лісостепоного ландшафтів, які характерні для схилів Волинської та Подільської височин. Флора і фауна парку вирізняються винятковим біорізноманіттям.

У його межах охороняється 50 видів рослин і 64 види тварин, внесених до Червоної книги України. Особливо варто відзначити багатство орхідей: у лісах, луках та болотах парку проростають 18 їх видів. Крім того, місцевість приваблює численних орнітологів і любителів б'юрдвочингу, адже тут зафіксовано 168 видів птахів.

З другого боку, подорож у цей парк познайомить вас з історією Волинського регіону — від давніх княжих часів до XX століття, бо під час мандрівки, яку ми пропонуємо, ви побуваєте на місці найбільшого бою між формуваннями НКВС СРСР та силами УПА. Пізнайте історію, пориньте в природу в національному парку «Дермансько-Острозький»!

Керівництво парку знаходиться в Рівненській області, м. Острог, пр-т Незалежності, 9. У нацпарку «Дермансько-Острозький» можна відвідати 3 екологічні стежки, 1 піший туристичний маршрут, 1 велосипедний маршрут.

1. Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща», розташований у Луцькому районі Волинської області, представляє собою вражаючий комплекс вікових борів та дібров на південних околицях Полісся, які органічно поєднуються з численними ріками та озерами. Цей лісовий масив зберігає в собі багатшарову історію регіону, що включає спогади про європейських монархів та шляхту на полюванні з князем Вітовтом, битви Брюсіловського прориву, а легендарне ім'я Радзивілів досі фігурує у назвах місцевих урочищ. Відвідувачам надається унікальна можливість побачити живі свідчення історії, як, наприклад, три велетенські дуби-велети віком понад 700 років у селі Городище, а також спробувати розкрити загадки «Чортового болота». Мандрівка парком, незалежно від того, чи вона буде піша, на велосипеді чи байдарці, відкриє перед вами особливості цього регіону завдяки розгалуженій мережі туристичних шляхів довжиною близько 600 км.

У межах парку «Цуманська пуща» представлено 14 туристичних маршрутів. Хоча всі вони відкриті для відвідувачів, перед початком подорожі рекомендується проконсультуватися з працівниками парку щодо стану доріг, екологічних стежок і водних шляхів. Пропонується насичена дводенна програма подорожі, яка включає як автомобільні, так і піші маршрути, під час яких ви зможете насолодитися мальовничими краєвидами, відчувати дух минулих століть, а також ознайомитися з історичними та архітектурними пам'ятками Волині й Рівненщини.

Окрім цього, в Україні існують інші національні природні парки з багатою природною та культурною спадщиною, такі як: Національний природний парк «Хотинський» у Чернівецькій області, Ужанський національний природний парк у Закарпатській області, «Сколівські Бескиди» в Львівській області, «Синьогора» в Івано-Франківській області, «Синевир» у Закарпатській області, «Подільські Товтри» в Хмельницькій області та «Північне Поділля» в Львівській області.

Карпатський біосферний заповідник розташований у Закарпатській області, представляє собою значущу екосистему з багатим біорізноманіттям. Карпатський національний природний парк, що знаходиться в Івано-Франківській області, є важливим осередком природоохоронних заходів та досліджень. Національний природний парк «Зачарований край» у Закарпатській області вирізняється унікальними ландшафтами та рідкісними видами флори та фауни. На базі Тернопільської області розташований Національний природний парк «Кременецькі гори», який відомий своїми історико-культурними й природними цінностями. У межах Тернопільської області також знаходиться Національний природний парк «Дністровський каньйон», що вражає своїми геоморфологічними утвореннями. Івано-Франківська область багата на природні чудеса, такі як Національний природний парк «Гуцульщина», який зберігає традиції й біорізноманіття регіону. Галицький національний природний парк, також розташований в Івано-Франківській області, виконує важливу роль у збереженні природних та культурних надбань регіону. Чернівецька область є домівкою для Національного природного парку «Вижницький», що славиться своєю естетичною привабливістю та екосистемним значенням. Національний природний парк «Верховинський», який розташований в Івано-Франківській області, пропонує мальовничі краєвиди та захищені території. Миколаївська область може пишатися наявністю Національного природного парку «Бузький Гард», видатного завдяки своїм природним і культурним ресурсам. У Львівській області розміщений Національний природний парк «Бойківщина», важливий для збереження автентичної природи та етнокультурної спадщини регіону.

2.4. Зарубіжний досвід використання заповідних територій для туризму

У багатьох країнах світу природно-заповідні території є важливим ресурсом для розвитку екологічного туризму, що поєднує збереження природи та економічні вигоди. Світовий досвід показує, що при правильному управлінні

природоохоронні території можуть стати не лише осередками біорізноманіття, а й привабливими туристичними зонами, які приносять прибуток і забезпечують фінансування заходів із збереження довкілля. Успішні моделі екотуризму демонструють баланс між антропогенним впливом та екологічною стійкістю, створюючи сталу систему використання природних ресурсів.

Світові країни використовують різні підходи до розвитку туризму в межах природоохоронних територій. Серед них можна виділити:

- Квотування відвідувачів (обмеження кількості туристів у певних регіонах);
- Екологічний моніторинг і контроль (впровадження систем захисту територій від негативного впливу);
- Використання цифрових технологій (мобільні додатки, онлайн-бронювання, віртуальні тури);
- Розвиток інфраструктури з мінімальним впливом на довкілля (екологічні готелі, кемпінги, системи безвідходного життєзабезпечення).

Розглянемо детальніше досвід декількох країн, які є лідерами у сфері екотуризму (Табл. 2.1).

На основі зарубіжного досвіду можна виділити кілька ключових підходів, які можуть бути застосовані для розвитку екотуризму в Україні:

1. Квотування відвідувачів у популярних природоохоронних зонах (наприклад, Говерла, Дністровський каньйон);
2. Використання коштів від туризму для фінансування природоохоронних заходів (як у США);
3. Створення інфраструктури з мінімальним впливом на довкілля (екоготелі, настили для піших маршрутів, екотранспорту);
4. Освітні програми для туристів (як у Канаді та Коста-Риці) для підвищення екологічної свідомості;
5. Розвиток цифрових технологій для регулювання турпотoku (онлайн-бронювання, мобільні додатки для відвідувачів).

Таблиця 2.1

Досвід країн- лідерів екотуризму

№	Країна та приклад	Характеристика
1	США – Національні парки як модель сталого туризму Приклад: Йеллоустонський національний парк	Статус: перший у світі національний парк (заснований у 1872 році); Основні туристичні локації: гейзери (Гейзер Олд-Фейтфул), гарячі джерела, водоспади; Система регулювання: Впровадження платного входу, кошти з якого йдуть на збереження парку; Використання спеціальних маршрутів для мінімізації втручання в екосистему; Строгий контроль за впливом транспорту (обмеження на використання приватних авто, створення автобусних маршрутів); Навчальні програми та інтерактивні екскурсії для туристів. Ефективність: Щорічно парк відвідують близько 4 мільйонів туристів; Завдяки суворому регулюванню антропогенний вплив мінімізований, а кошти з туризму спрямовуються на природоохоронні заходи.
2	Канада – концепція природного туризму у великих заповідниках Приклад: Національний парк Банф	Розташування: Скелясті гори, Альберта Особливості: льодовики, гірські озера, густі ліси Методи екологічного управління: Введення квот на відвідування для запобігання перенасиченню парку туристами; Заборона на будівництво інфраструктури у заповідних зонах; Використання електричних автобусів для пересування території; Програми екологічної освіти, що навчають туристів правилам поведінки у природних зонах. Ефективність: Канадська модель доводить, що раціональне управління туризмом у національних парках може забезпечити як охорону природи, так і економічні вигоди.
3	Коста-Рика – екотуризм як стратегія сталого розвитку Приклад: Заповідник Монтеверде	Основні природні особливості: вологі тропічні ліси, рідкісні види птахів (включаючи кетцалья); Система управління туризмом: Заборона на вирубку лісів та комерційне використання земель; Розвиток екотуристичних комплексів, що працюють на сонячній енергії; Створення піших маршрутів з настилами, щоб уникнути руйнування ґрунту; Інвестування прибутків від туризму у відновлення лісів. Ефективність: Завдяки такій стратегії Коста-Рика стала однією з найпопулярніших екотуристичних країн у світі, забезпечуючи охорону своїх природних ресурсів.
4	Австралія – регулювання туризму на унікальних природних об'єктах Приклад: Великий Бар'єрний риф	Проблеми: зміна клімату, руйнування коралових рифів через масовий туризм Методи управління: Введення зонування території (визначення місць, де дозволено дайвінг і снорклінг); Обмеження кількості суден у прибережній зоні; Використання екологічних катамаранів; Моніторинг здоров'я коралів та програм адаптації до змін клімату. Ефективність: Завдяки активному природоохоронному менеджменту вдалося зменшити негативний вплив туризму на риф та зберегти його екосистему.

Джерело: розроблено автором на основі [16]

Світовий досвід показує, що грамотне управління природоохоронними територіями дозволяє зберігати біорізноманіття та водночас забезпечувати економічну вигоду через розвиток екотуризму. Україна має значний потенціал для розвитку цієї сфери, але потребує впровадження механізмів сталого управління, які вже довели свою ефективність у країнах-лідерах екотуризму.

Висновки до 2 розділу

Міжнародна спільнота визнає значення захисту довкілля у контексті збройних конфліктів, проте ефективна реалізація норм міжнародного права щодо ПЗФ України вимагає політичної волі, доказової бази та міждержавної координації. Україна має активізувати юридичну, дипломатичну й наукову діяльність для захисту своїх природних ресурсів та забезпечення екологічної справедливості. Для ефективного збереження та розвитку заповідних територій в Україні необхідно: забезпечити належне фінансування та матеріально-технічне оснащення; вдосконалити законодавчу базу та посилити контроль за її дотриманням; підвищити рівень екологічної освіти та свідомості.

Антропогенний вплив є одним із ключових факторів, що визначають майбутнє природних комплексів. Без належного контролю та ефективних заходів щодо збереження довкілля негативні наслідки продовжуватимуть поглиблюватися. Сучасна екологічна політика має бути спрямована на мінімізацію впливу людини на довкілля шляхом екологізації промисловості, розвитку сталого туризму та збереження природних територій. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України разом із співробітниками національних парків розробили 20 туристичних програм для вихідних у 2025 році. Кожна програма включає сторінку з найцікавішими місцями і пам'ятками, контактами для корисної інформації, рекомендаціями щодо готелів і ресторанів, де можна скуштувати місцеві страви.

РОЗДІЛ 3. ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

3.1. Екологічно орієнтовані моделі туризму

Екологічно орієнтовані моделі туризму є ключовим елементом сучасного розвитку туристичної сфери, оскільки вони сприяють збереженню природних екосистем, зменшенню негативного антропогенного впливу та формуванню екологічної свідомості серед туристів. Такі моделі базуються на принципах сталого розвитку, які передбачають гармонійне поєднання рекреаційної діяльності з природоохоронними заходами.

Екологічно орієнтовані моделі туризму набувають дедалі більшої популярності у світі, особливо в умовах глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, втрата біорізноманіття та деградація природних ландшафтів. У цій частині роботи розглянемо основні концепції екотуризму, типи екологічно орієнтованих туристичних моделей, їх особливості, а також переваги та перспективи їх застосування в Україні.

Екологічно орієнтовані моделі туризму розвиваються на основі кількох ключових концепцій, які спрямовані на забезпечення сталого використання природних ресурсів. До основних концепцій належать:

1. Екотуризм – форма туризму, що передбачає відвідування природних територій з метою їх охорони, дослідження та усвідомлення важливості збереження довкілля.
2. Сталий туризм полягає у раціональному використанні природних ресурсів, спрямованому на їх збереження для наступних поколінь.
3. Зелений туризм охоплює усі види туристичних діяльностей, що характеризуються екологічною безпечністю та відсутністю негативного впливу на навколишнє середовище.

4. Агроекотуризм – поєднання туризму та сільськогосподарської діяльності, що дозволяє туристам ознайомлюватися з традиційним способом життя в гармонії з природою.
5. Екологічні парки та природні резервати – створення спеціальних туристичних зон, що забезпечують контрольований доступ до природних ресурсів (Рис. 3.1).

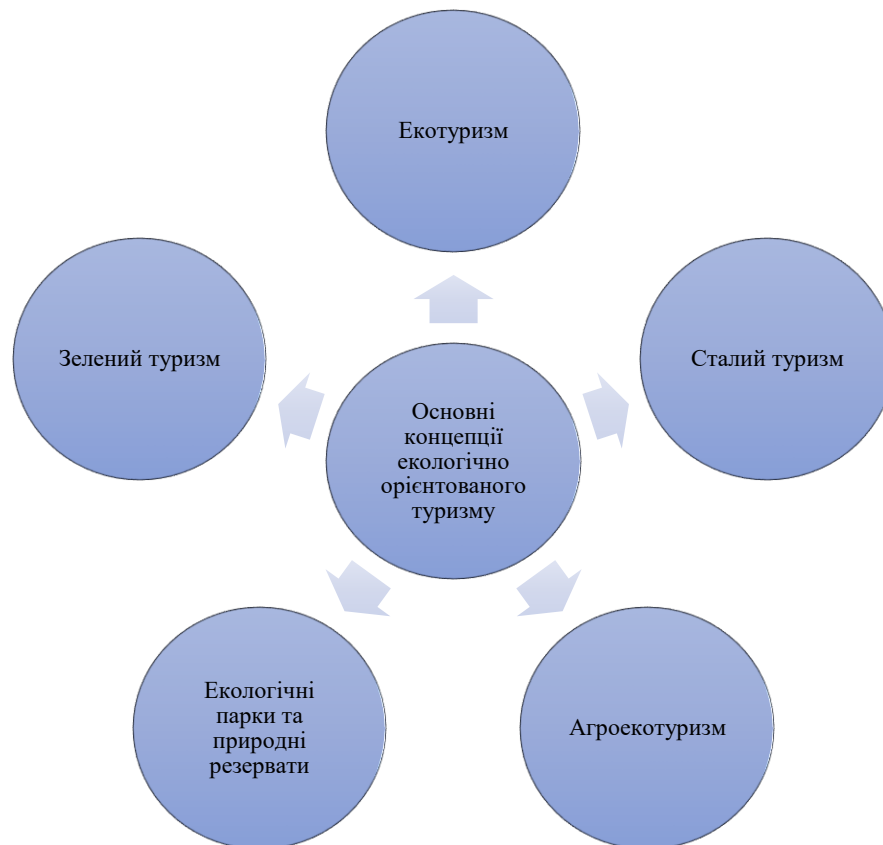

Рис. 3.1. Основні концепції екологічно орієнтованого туризму

Джерело: [13]

Кожна з цих концепцій передбачає мінімальний вплив на довкілля та використання природних ресурсів у спосіб, що забезпечує їх збереження.

Залежно від рівня впливу на навколишнє середовище та цілей розвитку, екологічно орієнтований туризм можна поділити на кілька основних моделей:

2.1. Природоохоронний туризм

Цей вид туризму здійснюється на територіях заповідників, національних парків, заказників та інших охоронюваних природних територій. Його головні особливості: використання екологічно безпечних маршрутів та обмеження

кількості туристів; дотримання принципу "не залишай сліду" (Leave No Trace); впровадження систем екологічного моніторингу для оцінки стану територій; активна участь місцевого населення в екотуристичних проєктах.

Прикладом успішного природоохоронного туризму є національні парки США, Канади та Коста-Рики, де запроваджено квотування туристичних потоків, що сприяє збереженню екосистем.

2.2. Сільський (агротуризм) та зелений туризм

Ця модель туризму орієнтована на відвідування сільських територій з мінімальним втручанням у природні екосистеми. Основні характеристики: використання екологічно чистих продуктів харчування та традиційних методів господарювання; проживання у сільських садибах або екологічних готелях; популяризація традиційних ремесел і культури.

Цей вид туризму активно розвивається у Франції, Німеччині, Італії, де місцеві фермери відкривають свої господарства для туристів, що сприяє підтримці місцевої економіки.

2.3. Активний екотуризм

Даний вид туризму включає такі активності, як піші походи, сплави річками, велосипедні маршрути, екологічне сафарі, спостереження за птахами (birdwatching).

Основні принципи: мінімальне використання транспорту та шкідливих матеріалів; використання екологічного спорядження (наприклад, багаторазових пляшок для води, безвідходних наборів для кемпінгу); популяризація екологічної освіти серед туристів.

Прикладами є екологічні маршрути в Альпах, Скандинавії та Новій Зеландії, які мають суворі екологічні обмеження (Рис. 3.2).

Рис. 3.2. Типи екологічно орієнтованих моделей туризму

Джерело: [18]

Переваги екологічно орієнтованого туризму

1. Екологічна безпека – зменшення негативного впливу на довкілля, запобігання деградації природних комплексів.
2. Соціально-економічний розвиток – підтримка місцевих громад через створення екологічно орієнтованих робочих місць.
3. Освіта та екологічна культура – формування екологічної свідомості та відповідальності серед туристів.
4. Стійкий розвиток регіонів – збільшення туристичної привабливості природних об'єктів без шкоди для них.

Україна має значний потенціал для розвитку екологічного туризму завдяки великій кількості природно-заповідних територій (Карпати, Полісся,

Чорноморське узбережжя, Подільські Товтри). Однак для ефективного впровадження екотуристичних моделей необхідно:

1. Розробка чіткої законодавчої бази – запровадження екологічних стандартів для туристичної галузі.
2. Створення інфраструктури сталого туризму – екоготелі, кемпінги, велодоріжки, інформаційні центри.
3. Популяризація екотуризму – екопросвітницькі заходи для туристів і місцевого населення.
4. Моніторинг впливу туризму на природу – контроль рівня забруднення та антропогенного навантаження.

Екологічно орієнтовані моделі туризму є необхідною умовою сталого розвитку туристичної галузі. Досвід інших країн демонструє, що грамотне впровадження таких моделей сприяє не лише охороні довкілля, а й економічному зростанню регіонів. Україна має всі передумови для розвитку екотуризму, і його популяризація може стати важливим чинником екологічної стійкості та збереження природного багатства країни.

Екологічний туризм, знаний як екотуризм, відіграє ключову роль у сталому розвитку цього сектора, поєднуючи подорожі з охороною природи, освітою та підтримкою місцевих спільнот. Україна має величезний потенціал для розвитку екотуризму завдяки своєму унікальному природному багатству, різноманітній флорі та фауні, а також численним природно-заповідним територіям. Цей напрям не лише сприяє охороні довкілля, але й служить важливим стимулом економічного зростання в регіонах.

У контексті глобальної екологічної кризи та змін клімату екотуризм стає все більш значущим. Він пропонує альтернативу масовому туризму, який часто призводить до деградації природи та негативного антропогенного впливу. В Україні екологічний туризм також може стати важливим інструментом у відновленні природно-заповідного фонду після війни та підтримці місцевих спільнот.

Передумови та потенціал розвитку екотуризму в Україні

1. Природно-заповідний фонд як основа екотуризму

В Україні нараховується понад 8 000 об'єктів природно-заповідного фонду, які охоплюють приблизно 6,6% території країни. Основні природні комплекси, що мають значний туристичний потенціал:

- Карпатський регіон характеризується наявністю національних парків і заповідників, зокрема Карпатського біосферного заповідника, природного парку «Синевир» та Шацького національного природного парку.
- Полісся – території з унікальними болотними екосистемами, лісовими масивами та річковими долинами.
- Поділля та Подільські Товтри – геологічні пам'ятки, каньйони, карстові печери.
- Одеська та Миколаївська області – національні парки «Тузлівські лимани», «Білобережжя Святослава».
- Азово-Чорноморське узбережжя – території, важливі для міграції птахів, зокрема Дунайський біосферний заповідник.

2. Різноманіття природних умов та клімату

Україна має сприятливі кліматичні умови для розвитку екотуризму: помірно-континентальний клімат забезпечує комфортні температури для подорожей, а наявність лісових, гірських та водних екосистем дозволяє розвивати різні форми екотуризму.

3. Екологічна освіта та просвітництво

Зростає рівень екологічної свідомості населення, що сприяє підвищенню попиту на екологічно безпечні туристичні маршрути. Активно розвиваються природоохоронні програми, що орієнтовані на екотуризм.

Основні напрями розвитку екотуризму в Україні

1. Розвиток інфраструктури для екотуризму

Для ефективного функціонування екотуристичних маршрутів необхідно: створювати екологічні стежки з мінімальним втручанням у природу; будувати екологічно безпечні кемпінги та еко-готелі з використанням відновлюваних

джерел енергії; облаштовувати зони для спостереження за дикою природою (наприклад, для орнітологічного туризму).

2. Використання цифрових технологій

- Розробка мобільних додатків для екологічних маршрутів, інтерактивних карт заповідників.
- Впровадження віртуальних турів природними об'єктами, що дасть змогу популяризувати природоохоронні території.
- Використання технологій GPS-навігації для відстеження маршрутів та мінімізації впливу на природу.

3. Залучення місцевих громад

Важливим аспектом є підтримка місцевого населення через:

- розвиток еко-агротуризму – створення фермерських садиб, де туристи можуть знайомитися з традиційним господарством, дегустувати локальні екологічні продукти;
- підтримку ремесел та традиційної культури – продаж екологічно чистих товарів, проведення етнофестивалів;
- працевлаштування місцевих жителів у сфері екологічного туризму (гід, інструктори, персонал еко-готелів).

4. Проведення екологічних фестивалів та акцій

Значний ефект для популяризації екотуризму мають заходи на зразок:

- міжнародних екологічних фестивалів (наприклад, «Дні Дністра» у західній Україні);
- масових природоохоронних акцій (очищення територій, висадка лісів, маркування туристичних маршрутів).

Проблеми та виклики у розвитку екотуризму в Україні

Попри великий потенціал, розвиток екотуризму в Україні гальмується низкою проблем:

- Недостатнє фінансування – брак державних та приватних інвестицій у створення екотуристичних об'єктів.

- Застаріла інфраструктура – у багатьох заповідниках відсутні належні умови для прийому туристів.
- Загроза екосистемам через військові дії – значна частина природних територій постраждала від бойових дій, що ускладнює їх використання для екотуризму.
- Низький рівень екологічної культури серед туристів – випадки недотримання правил поведінки в природоохоронних зонах.

Перспективи розвитку екотуризму в Україні

Для активного розширення екологічного туризму в Україні потрібно:

1. Розширювати природоохоронні території та створювати нові об'єкти екотуризму.
2. Впроваджувати стратегії сталого туризму, які мінімізують негативний вплив на довкілля.
3. Залучати міжнародний досвід та грантові програми для фінансування природоохоронних ініціатив.
4. Розвивати еко-освіту серед місцевого населення та туристів.
5. Популяризувати Україну як центр екологічного туризму на міжнародній арені.

3.2. Аналіз популярних туристичних маршрутів у природоохоронних територіях

Природно-заповідні території України є важливими осередками розвитку екологічного та активного туризму. Завдяки своєму біорізноманіттю, унікальним ландшафтам і рекреаційному потенціалу вони приваблюють численних туристів як з України, так і з-за кордону. Туристичні маршрути в межах природоохоронних зон спрямовані на гармонійне поєднання відпочинку, екологічної освіти та збереження довкілля. Аналіз популярних маршрутів дозволяє оцінити рівень розвитку екотуризму в Україні, визначити перспективи

його вдосконалення та врахувати виклики, пов'язані з антропогенним навантаженням.

При аналізі туристичних маршрутів у природоохоронних територіях варто враховувати наступні аспекти:

- Географічне розташування та природні особливості
- Довжина та складність маршруту
- Рівень туристичної інфраструктури
- Популярність серед відвідувачів
- Вплив на екосистеми та заходи з їхнього збереження

На основі цих критеріїв розглянемо найбільш популярні туристичні маршрути в природоохоронних зонах України (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Найбільш популярні туристичні маршрути в природоохоронних зонах
України

№	Туристичний маршрут	Особливості маршруту
1.	Туристичні маршрути Карпатського регіону 1.1. Говерла та Чорногора (Карпатський національний природний парк)	Довжина маршруту: 8–16 км (залежно від стартової точки) Рівень складності: середній – високий Особливості: Найвища точка України – гора Говерла (2061 м) Унікальна альпійська рослинність Підвищене рекреаційне навантаження, що вимагає обмеження відвідуваності Заходи зі збереження: Маркування стежок для мінімізації ерозії Контроль за кількістю відвідувачів у сезон
2.	Озеро Синевир (Національний природний парк «Синевир»)	Довжина маршруту: 3–5 км Рівень складності: низький Особливості: Найбільше гірське озеро України Висока біологічна цінність, зокрема середовище існування бурого ведмеда Розвинена інфраструктура (екостежки, туристичні комплекси) Заходи зі збереження: Обмеження будівництва в зоні заповідності Інформаційні стенди з екологічною просвітою

Продовження таблиці 3.1

3.	Поліський регіон «Дорога в Поліську Амазонію» (Прип'ятсько- Стохідський національний природний парк)	Довжина маршруту: 15–20 км Рівень складності: середній Особливості: Унікальні заболочені екосистеми Орнітологічний туризм (спостереження за рідкісними видами птахів) Водні туристичні маршрути (байдарки, катамарани) Заходи зі збереження: Використання спеціально облаштованих настилів для мінімізації шкоди екосистемам Контроль за кількістю туристичних груп
4.	Подільський регіон Бакота та Дністровський каньйон (Національний природний парк «Подільські Товтри»)	Довжина маршруту: 10–12 км Рівень складності: середній Особливості: Один із найбільших каньйонів Європи Різноманіття скельних утворень і печер Високий рівень екологічної загрози через будівництво та неконтрольований туризм Заходи зі збереження: Обмеження кількості відвідувачів у природоохоронних зонах Організація екологічних фестивалів для залучення уваги до проблем регіону
5.	Південний регіон та узбережжя Чорного моря Тур «Тузлівські лимани» (Національний природний парк «Тузлівські лимани»)	Довжина маршруту: 5–10 км Рівень складності: низький Особливості: Важливий осередок для міграції птахів Поєднання водного та пішохідного туризму Вплив господарської діяльності (браконьєрство, забруднення вод) Заходи зі збереження: Впровадження волонтерських програм з прибирання узбережжя Освітні тури для підвищення екологічної обізнаності

Джерело: розроблено автором на основі [24]

Проблеми та виклики популярних маршрутів

- Антропогенне навантаження: велика кількість туристів призводить до деградації природних ландшафтів.
- Недостатнє фінансування охоронних заходів: брак коштів для екологічного моніторингу та контролю відвідувачів.
- Низька екологічна культура туристів: часті випадки засмічення територій та порушення природоохоронного режиму.

- Вплив військових дій: багато природоохоронних територій зазнали руйнувань внаслідок збройного конфлікту (зокрема, Луганський природний заповідник) (Рис. 3.3).

Рис. 3.3. Перспективи розвитку туристичних маршрутів у природоохоронних зонах

Джерело: [9]

Туристичні маршрути в природоохоронних територіях України відіграють важливу роль у збереженні екосистем та розвитку екологічного туризму. Однак зростаюча популярність таких маршрутів вимагає впровадження механізмів контролю за навантаженням на довкілля.

3.3. Роль державної політики у розвитку природоохоронного туризму

Державна політика відіграє ключову роль у розвитку природоохоронного туризму, оскільки саме на законодавчому рівні визначаються основні принципи, механізми регулювання та стратегічні напрями функціонування туристичної сфери в межах природно-заповідного фонду. Ефективна державна політика в цій сфері сприяє гармонійному поєднанню охорони довкілля та розвитку туристичних ініціатив, створюючи умови для сталого використання природних ресурсів.

У сучасних умовах важливими завданнями державного управління є розробка законодавчих актів, стимулювання інвестицій у природоохоронний туризм, сприяння екологічній освіті населення, а також впровадження міжнародних стандартів і принципів сталого розвитку. Досвід розвинених країн показує, що активна участь держави у розвитку екотуризму дозволяє зберегти природні комплекси, підвищити економічну ефективність туристичної галузі та забезпечити соціальну стабільність регіонів.

Правове регулювання природоохоронного туризму в Україні здійснюється на основі таких основних нормативно-правових актів:

- Закон України "Про природно-заповідний фонд України" встановлює нормативно-правові засади для формування, охорони та ефективного використання заповідних природних територій, одночасно окреслюючи умови та принципи розвитку екологічного туризму.
- Закон України "Про туризм" формулює фундаментальні положення функціонування туристичної сфери, приділяючи особливу увагу питанням сталого розвитку та інтеграції екотуризму у загальну туристичну структуру.
- Закон України "Про екологічну мережу" має за мету забезпечити збереження біологічного та ландшафтного різноманіття шляхом раціонального використання природних територій, сприяючи створенню умов для розширення екотуристичних можливостей.
- Державна стратегія регіонального розвитку України – містить положення щодо підтримки екотуризму як інструменту регіонального розвитку та збереження природного середовища.

Крім того, Україна є учасником міжнародних природоохоронних ініціатив, таких як:

- Конвенція про біорізноманіття (CBD), яка передбачає розвиток сталого екотуризму;
- Рамсарська конвенція (захист водно-болотних угідь міжнародного значення);

- Європейська ландшафтна конвенція, що регулює збереження природних ландшафтів у контексті туристичного використання.

Таким чином, законодавче забезпечення природоохоронного туризму в Україні має міцну правову основу, однак залишається низка проблем, пов'язаних із неефективним механізмом реалізації законів та недостатнім фінансуванням.

Для розвитку екологічного туризму важливим є державне фінансування та створення сприятливих економічних умов для інвесторів та місцевих громад. Основними економічними механізмами, що можуть бути використані, є:

- Фінансування природоохоронних територій – бюджетна підтримка заповідників, національних парків та еколого-рекреаційних зон;
- Стимулювання приватних інвестицій – надання податкових пільг, грантів і субсидій для розвитку екологічної інфраструктури;
- Впровадження екологічних зборів – плата за вхід до заповідних територій, кошти від якої спрямовуються на їх охорону та розвиток;
- Розвиток державно-приватного партнерства – співпраця держави та бізнесу у створенні еколого-туристичних об'єктів, таких як екоготелі, візит-центри та природні маршрути.

Досвід ЄС показує, що екотуризм може бути прибутковою сферою за умови ефективного управління та фінансової підтримки з боку держави. Наприклад, у Норвегії та Швеції діє система державних грантів для розвитку зеленого туризму, що сприяє залученню приватних інвестицій та створенню якісної туристичної інфраструктури.

Окрім фінансової та правової допомоги, ключовою складовою державної політики є екологічна освіта та просування ідей сталого туризму. В Україні реалізуються такі ініціативи: освітні програми з екологічного виховання у школах і закладах вищої освіти, що включають інтеграцію концепцій сталого туризму до навчального процесу; Проведення екологічних фестивалів та інформаційних кампаній, спрямованих на формування екологічної культури та свідомості серед населення. Розвиток туристично-інформаційних центрів – створення мережі екоцентрів при національних парках та заповідниках.

Подібний підхід активно застосовується у Німеччині та Канаді, де екологічна освіта є невід’ємною частиною туристичної політики (Рис. 3.4).

Рис. 3.4. Роль державної політики у розвитку природоохоронного туризму

Джерело: [11]

Незважаючи на наявність правової бази та економічних механізмів, розвиток природоохоронного туризму в Україні стикається з рядом проблем:

1. Недостатнє фінансування – державні видатки на природно-заповідний фонд залишаються обмеженими, що ускладнює створення необхідної інфраструктури;
2. Недостатня координація між органами влади – відсутність єдиної стратегії розвитку екотуризму на національному рівні;
3. Вплив військових дій – знищення природоохоронних територій внаслідок війни в Україні, що потребує додаткових ресурсів на відновлення екосистем;

4. Невистачаючий рівень екологічної обізнаності серед туристів свідчить про важливість становлення високої екологічної культури у соціумі.

Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати масштабні реформи, що передбачають збільшення фінансування природоохоронних заходів, модернізацію нормативно-правової бази та посилення міжнародної співпраці.

Державна політика є визначальним фактором у розвитку природоохоронного туризму, оскільки саме вона створює законодавчі, економічні та освітні умови для його сталого функціонування. Успішний досвід європейських країн свідчить, що ефективне державне управління дозволяє не лише зберігати природні ресурси, але й сприяти економічному розвитку регіонів через екотуризм.

3.4. Рекомендації щодо підвищення туристичної привабливості природно-заповідних територій

Природно-заповідні території відіграють ключову роль у збереженні біорізноманіття та розвитку екологічного туризму. Вони є важливими рекреаційними зонами, що сприяють формуванню екологічної свідомості населення та забезпечують економічні можливості для місцевих громад. Однак, для ефективної реалізації туристичного потенціалу цих регіонів потрібно врахувати декілька важливих аспектів, серед яких розвиток інфраструктури, впровадження екологічної освіти, вдосконалення маркетингових стратегій та використання міжнародного досвіду.

1. Розвиток туристичної інфраструктури

Одним із ключових аспектів залучення туристів до заповідних територій є створення сучасної туристичної інфраструктури, яка б забезпечувала комфортний та безпечний відпочинок, водночас мінімізуючи антропогенний вплив на природу. До основних заходів щодо розвитку можна віднести:

- Покращення транспортної доступності – будівництво та ремонт доріг до природоохоронних територій, забезпечення громадського транспорту та велодоріжок;
- Створення екологічно чистих місць розміщення – розвиток екоготелів, кемпінгів та глемпінгів з використанням відновлюваної енергії та екологічних технологій;
- Облаштування туристичних маршрутів – розробка спеціальних стежок, веломаршрутів, облаштування інформаційних табличок, місць для спостереження за дикою природою;
- Розвиток екоцентрів та інформаційних пунктів – відкриття природничих музеїв, інтерактивних візит-центрів, які знайомлять відвідувачів із природними особливостями території.

Успішні приклади інфраструктурного розвитку можна побачити в національних парках Європи та США, де туристичні стежки обладнані екологічними зручностями, а інформаційні центри допомагають відвідувачам краще зрозуміти унікальність природних об'єктів.

2. Використання цифрових технологій у популяризації природоохоронних територій

Значну роль у підвищенні туристичної привабливості відіграють сучасні інформаційні технології, які допомагають залучати нових відвідувачів та покращувати їхній досвід. З метою розробки цього питання необхідно:

- Розробка мобільних додатків та інтерактивних карт – створення цифрових гідів, що містять маршрути, описи природних об'єктів, рекомендації щодо екологічної поведінки;
- Використання доповненої реальності (AR) – створення віртуальних екскурсій заповідними територіями, що дозволяє туристам ознайомитися з природними особливостями перед відвідуванням;
- Онлайн-просування – активне використання соціальних мереж, вебсайтів та блогів для популяризації природоохоронного туризму;

- Інтерактивні екоосвітні платформи – створення освітніх курсів та вебінарів, що знайомлять із правилами поведінки у заповідних зонах та біорізноманіттям України.

Прикладом успішного використання цифрових технологій є мобільний додаток "National Parks" у США, який пропонує детальну інформацію про національні парки, маршрути та екологічні заходи.

3. Маркетингові стратегії та міжнародне партнерство

Залучення туристів до природно-заповідних територій потребує ефективних маркетингових стратегій, орієнтованих на різні цільові аудиторії – як внутрішніх, так і іноземних туристів. Забезпечити впровадження цієї ідеї можуть:

- Розробка брендингу природоохоронних територій – створення унікального іміджу кожного заповідника чи національного парку через логотипи, слогани, сувенірну продукцію;
- Міжнародне співробітництво – участь у міжнародних туристичних виставках, партнерство з екотуристичними організаціями, обмін досвідом з іншими країнами;
- Організація екофестивалів та подієвого туризму – проведення щорічних екотуристичних фестивалів, змагань із пішого туризму, бігу та велотуризму в заповідних зонах;
- Розвиток агро- та етнотуризму – інтеграція природоохоронного туризму з традиційною культурою місцевих громад, що сприятиме збереженню етнічної спадщини.

В Європі успішно реалізується стратегія "зеленого туризму", що передбачає інтеграцію природоохоронних територій у міжнародні туристичні маршрути.

4. Посилення екологічної освіти та виховання екосвідомості

Для забезпечення сталого розвитку природоохоронного туризму важливо підвищувати рівень екологічної свідомості як серед туристів, так і серед місцевого населення.

Основні заходи:

- Екологічні навчальні програми – інтеграція питань екотуризму в освітні програми шкіл та університетів;
- Волонтерські програми та еко-табори – залучення молоді та туристів до природоохоронних ініціатив, таких як висадка дерев, прибирання територій;
- Створення "кодексів екотуриста" – розробка правил відповідальної поведінки на природоохоронних територіях із поширенням через друковані та онлайн-ресурси;
- Залучення місцевих громад до туристичних ініціатив – організація навчальних тренінгів для місцевих жителів щодо ведення екотуристичного бізнесу.

У Канаді та Австралії подібні ініціативи активно розвиваються, що сприяє відповідальному ставленню до природи та зростанню екотуристичних потоків.

Підвищення туристичної привабливості природно-заповідних територій України вимагає комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, використання цифрових технологій, ефективні маркетингові стратегії та екологічну освіту.

Висновки до 3 розділу

Екологічний туризм є одним із перспективних напрямів розвитку туристичної сфери в Україні, що сприяє як збереженню природного середовища, так і соціально-економічному зростанню регіонів. Успішна реалізація заходів із розвитку екотуризму може зробити Україну привабливим центром сталого туризму в Європі.

Оптимізація екотуристичної інфраструктури, підвищення екологічної культури туристів та залучення інвестицій у природоохоронні програми стануть основою сталого розвитку цієї сфери.

Для України важливо не лише розвивати екотуризм як сферу рекреації, а й інтегрувати його у загальну стратегію сталого розвитку, залучаючи інвесторів, громади та міжнародні організації до спільної роботи над збереженням природної спадщини.

Запровадження міжнародного досвіду та сучасних технологій дозволить Україні не лише розвинути екотуризм, а й зробити його важливим інструментом збереження природної спадщини. Співпраця держави, місцевих громад та бізнесу сприятиме сталому розвитку природоохоронного туризму, що, у свою чергу, позитивно вплине на екологічний, економічний та соціальний стан країни.

ВИСНОВКИ

Природно-заповідний фонд України є невід’ємною складовою екологічної політики держави та відіграє ключову роль у збереженні біорізноманіття, підтримці екологічного балансу та розвитку сталого туризму. У процесі дослідження було виявлено низку важливих аспектів, які визначають сучасний стан природоохоронних територій, їхнє значення для екотуризму, а також перспективи подальшого розвитку.

1. Сучасний стан природно-заповідного фонду та його значення

На цей час Україна має розвинену мережу природоохоронних місцевостей, до котрих входять національні природні парки, біосферні заповідники, заказники, природні пам’ятки та інші. Вони відіграють важливу екологічну, наукову, рекреаційну і освітню роль, сприяючи збереженню природної спадщини для прийдешніх поколінь.

Однак, аналіз сучасного стану природно-заповідних територій виявив низку проблем, серед яких: негативний вплив військових дій, що призвів до руйнування екосистем і значних втрат природного середовища; антропогенний тиск, зокрема нелегальна вирубка лісів, браконьєрство, забруднення довкілля; недостатнє фінансування та низька ефективність державного управління у сфері охорони природи.

Попри ці виклики, природно-заповідний фонд залишається важливим ресурсом для розвитку екологічного туризму, який може забезпечити як економічні, так і соціальні вигоди.

2. Вплив туризму на природоохоронні території

Екологічний туризм є одним із найперспективніших напрямів розвитку природно-заповідних територій. Він дозволяє мінімізувати негативний вплив на природу, залучати фінансові ресурси для її охорони та сприяти підвищенню екологічної свідомості суспільства.

Дослідження популярних туристичних маршрутів демонструє зростаючий інтерес до екотуризму серед українців та іноземних відвідувачів. Окрему увагу

привертають такі місця, як Карпатський біосферний заповідник, Шацький національний природний парк, Асканія-Нова, Подільські Товтри та Канівський заповідник.

Водночас, відсутність належної інфраструктури та екологічних обмежень на деяких територіях призводить до негативних наслідків: пошкодження природних комплексів внаслідок неконтрольованого потоку туристів; забруднення довкілля пластиковими відходами; порушення середовища існування рідкісних видів флори та фауни.

Це вимагає розробки та впровадження ефективних механізмів регулювання туристичного навантаження, а також активного використання принципів сталого розвитку.

3. Перспективи розвитку екотуризму та використання міжнародного досвіду

Зарубіжний досвід доводить, що заповідні території можуть ефективно використовуватися для розвитку екотуризму без завдання шкоди природному середовищу. У країнах Європи, США та Канаді успішно реалізуються моделі сталого туризму, що базуються на: екологічно чистих засобах розміщення (еко-готелі, кемпінги); використанні цифрових технологій для контролю потоків туристів; залученні місцевих громад до туристичної діяльності.

Для України доцільно запозичити такі практики, адаптуючи їх до місцевих умов.

4. Рекомендації щодо підвищення туристичної привабливості природно-заповідних територій

На основі проведеного аналізу було сформульовано ряд рекомендацій щодо розвитку природоохоронного туризму в Україні:

- Розвиток інфраструктури: створення екологічних маршрутів, облаштування інформаційних центрів, покращення транспортної доступності заповідних зон.
- Використання цифрових технологій: розробка мобільних додатків, віртуальних екскурсій, інтерактивних карт заповідників.

- Запровадження ефективного маркетингу: створення унікального бренду кожного національного парку, участь у міжнародних туристичних виставках, організація екотуристичних фестивалів.
- Екологічна освіта та просвітницька діяльність: розробка навчальних програм, організація волонтерських ініціатив, інтеграція екотуризму у шкільну та вищу освіту.
- Підтримка державою: розширення фінансування природоохоронних територій, створення податкових пільг для екотуристичних проєктів, розробка законодавчих механізмів стимулювання сталого туризму.

5. Значення державної політики у розвитку природоохоронного туризму

Роль держави у розвитку природоохоронного туризму є надзвичайно важливою. Запровадження екологічно орієнтованих стратегій, посилення правового регулювання та залучення інвестицій сприятимуть ефективному управлінню природно-заповідним фондом.

Основними завданнями державної політики у цій сфері мають стати: інтеграція екотуризму у стратегію сталого розвитку країни; розширення мережі природоохоронних територій та забезпечення їх охорони; підтримка міжнародної співпраці у сфері природоохоронного туризму.

Розвиток екологічного туризму в Україні має великий потенціал, проте його реалізація потребує комплексного підходу. Природно-заповідний фонд є унікальним засобом, що може сприяти не тільки збереженню природи, але й бути важливим чинником економічного зростання держави.

Запровадження міжнародного досвіду, розвиток екологічної інфраструктури, активне використання цифрових технологій та підвищення рівня екологічної свідомості громадян дозволять створити в Україні ефективну систему сталого екотуризму.

Таким чином, гармонійне поєднання природоохоронних заходів та туристичної діяльності сприятиме збереженню унікального біорізноманіття України та забезпечить сталий розвиток природно-заповідного фонду в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз стану природно-заповідного фонду України (2015). Інформаційно-аналітичні матеріали та пропозиції Міністерства екології та природних ресурсів України до слухань комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. URL: <http://pryroda.in.ua/lystopad/files/2015/02/analizpzf022015.pdf>
2. Бовт Я. С. Історія заповідної справи та природничих досліджень на Розточчі / Я. С. Бовт, Г. В. Стрямець. — Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.16. — С. 7–12.
3. Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду: інструктивні та методичні матеріали / О. Василюк та ін. / за заг. ред. О. Кравченко. Львів : Манускрипт, 2015. 79 с.
4. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству / за заг. ред. О. Кравченко. Львів : ЕПЛ, 2015. 136 с.
5. Всесвітній фонд охорони природи (WWF-Україна) : веб-сайт. URL : <https://wwf.ua/>
6. Всеукраїнська екологічна ліга : веб-сайт. URL : <https://www.ecoleague.net/>
7. Галкін С. І. Історія становлення та розвитку паркобудівництва в Україні / С. І. Галкін // Роль ботанічних садів і дендропарків у збереженні та збагаченні біологічного різноманіття урбанізованих територій: Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 28–31 травня 2013 р.) / Гол. ред. В. Г. Радченко. — Київ: НЦЕБМ НАН України, ПАТ «Віпол», 2013. — С. 190–192.
8. Гарасим П., Клим Н. (2017). Оцінка використання природних ресурсів та аналіз діяльності національних природних парків України. Вісник

Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 862, 61-67.

9. Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток. 1992. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml

10. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Ємельянов Д. (2015). Перспективи розвитку національних природних парків України. Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах: матеріали VIII Міжнар. наук. конф. Дніпропетровськ: Ліра, 27-28. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" № 2456-XII від 16.06.1992 р. Відомості Верховної Ради України, 34, 502, 1130-1156. URL: <http://www.rada.gov.ua> 4. Заповідники та національні природні парки України у 2013 році (2014).

12. Заповідні території, що постраждали під час війни. Інтерактивна карта. URL : <https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1CRjoEtV4jKcjm8zUDI72No2Ok&ll=47.30158434761683%2C32.01487157812501&z=5>

13. Збережемо природно-заповідний фонд України. *Голос України. Екологія*. 19.03.2022. № 60 (7810). URL : <http://www.golos.com.ua/article/357482>

14. Зелена книга України / за ред. Я. П. Дідуха. Київ : Альтерпрес, 2009. 448 с.

15. Іваненко Є. І. Еколого-географічний підхід до просторової організації природно-заповідного фонду України: дис. канд. геогр. наук : 11.00.11. Ін-т географії НАНУ. Київ, 2006. 167 с.

16. Кирилюк М. О. Геоінформаційне картографування природно-заповідного фонду України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 103 "Науки про Землю", галузь знань 10 "Природничі науки". Роботу виконано в Інституті географії Національної академії наук України. Київ, 2023.

17. Ковальчук А. А. Заповідна справа: науково-довідкове видання / А. А. Ковальчук — Ужгород: Ліра, 2002. — 328 с.
18. Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування. Верховна Рада України : веб-портал. URL : https://komekolog.rada.gov.ua/documents/good_info/good_info/analit_mater/
19. Конституція України: станом на 05.10.2017. Харків : Право, 2017. 76 с.
20. Кравцова І. В. Садово-паркові ландшафти як об'єкти рекреації і туризму / І. В. Кравцова // Природа Західного Полісся і прилеглих територій : зб. наук. праць Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; редкол.: Ф. В. Зузук [та ін.]. — Луцьк, 2012. — №9. — С. 124–128.
21. Лелеченко А. П. Державне управління виникненням, розвитком та трансформацією перших природоохоронних територій: історико-правовий аналіз / А. П. Лелеченко // Ефективність державного управління: зб. наук. праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. — Вип. 37. — С. 156–164.
22. Леоненко В. Б., Стеценко М. П., Возний Ю. М. Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 72 с.
23. Методологія і практика оцінювання території України для заповідання : монографія / за ред. Л. Г. Руденка. Київ : Наук. думка. 2020. 230 с.
24. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>
25. Наказ №73 від 01.03.2022 р. “Про створення оперативного штабу для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення Російської Федерації на територію України”. Державна екологічна інспекція України : веб-сайт. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/2243>

26. Попович С. Ю. Природно-заповідна справа: навч. посіб. / С. Ю. Попович. — Київ: Арістей, 2007. — 480 с.
27. Попович С. Ю. Заповідне паркознавство: навч. посіб. / С. Ю. Попович, О. М. Корінько, Ю. О. Клименко. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 320 с.
28. Попович С. Ю. Заповідне лісознавство: навч. посібник / С. Ю. Попович, О. М. Корінько, П. М. Устименко. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009. — 384 с.
29. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/>.
30. Про природно-заповідний фонд України: Закон України. Редакція від 8.08.2021 р. URL: https://skole.org.ua/zakon_pzf.html.
31. Про туризм: Закон України. Редакція від 04.11.2018. URL: https://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm.
32. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. Редакція від 1.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
33. Про програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 22.09.1994 № 177/94-ВР. Верховна Рада України : веб-портал. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/177/94-%D0%B2%D1%80>
34. Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення : Указ Президента України від 30.11.2020 № 525/2020. Верховна Рада України : веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525/2020#Text>
35. Родік Т. П. Становлення і розвиток дендрологічних парків на території України в період з XI ст. до початку XX ст. (історико-правовий аспект) / Т. П. Родік // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Право.— №264. — 2017.

— С. 138–146. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/view/9256/8384>.

36. Совгіра С. В., Гнатюк Н. О. Етапи заповідної справи в Україні. URL : [http://differentstudy.ucoz.ru/publ/statti/etapi_zapovidnoji_spravi_v_ukrajini/ 2-1-0-17](http://differentstudy.ucoz.ru/publ/statti/etapi_zapovidnoji_spravi_v_ukrajini/2-1-0-17)

37. Тішкова Н. Л. Державне управління охороною навколишнього середовища на Українських землях: ретроспективний аналіз / Н. Л. Тішкова // Державне управління та місцеве самоврядування, 2016. — Вип. 3 (30). — С. 34–42.

38. Українська природоохоронна група (UNCG) : веб-сайт. URL : <https://uncg.org.ua/zakhyshchaiuchys-vid-zsu-rosiiany-rujnuiut-zapovidnyky/>

39. Mądalski J. O wskrzeszenie Pamiątki pieniackiej w okolicach Złoczowa / J. Mądalski // Ochrona Przyrody, Kraków, 1936. — Roczniak 16. — S. 96–101.

40. Sokołowski S. O potrzebie zakładania rezerwatów leśnych / S. Sokołowski // Ochrona Przyrody. — 1920. — Z. 1. — S. 21–24.

41. Szafer W. «Pamiątka pieniacka» (O rezerwacie leśnym w Pieniakach.) / W. Szafer // Sylwan. — 1912. — XXX. — S. 361–366.

42. Yaworski F. Cetnerowka / F. Yaworski // Lwow staryj i wczorajszej. — Lwow: Druk. Słowa polskiego we Lwowie, 1911. — S. 296–301.

ДОДАТКИ

Додаток А

Парки і заповідники України станом на 2025 рік

№	Доступно	Окуповано	Тимчасово закрито	Частково обмежено
1.	Галицький національний природний парк Івано-Франківська область	Азово-Сиваський національний природний парк Херсонська область	Гетьманський національний природний парк Сумська область	Канівський природний заповідник Черкаська область
2.	Карпатський національний природний парк Івано-Франківська область	Біосферний заповідник “Асканія-Нова” імені Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна Херсонська область	Дунайський біосферний заповідник Одеська область	Карпатський біосферний заповідник Закарпатська область
3.	Ківерцівський національний природний парк “Цуманська пуца” Волинська область	Казантипський природний заповідник Автономна Республіка Крим	Ічнянський національний природний парк Чернігівська область	Мезинський національний природний парк Чернігівська область
4.	Кременецький ботанічний сад Тернопільська область	Карадазький природний заповідник Автономна Республіка Крим	Національний природний парк “Гомільшанські ліси” Харківська область	Національний природний парк “Верховинський” Івано-Франківська область
5.	Національний природний парк “Бузький Гард” Миколаївська область	Кримський природний заповідник Автономна Республіка Крим	Національний природний парк “Дворічанський” Харківська область	Національний природний парк “Голосіївський” Київська область
6.	Національний природний парк “Вижницький” Чернівецька область	Луганський природний заповідник Луганська область	Національний природний парк “Деснянсько-Старогутський” Сумська область	Національний природний парк “Дністровський каньйон” Тернопільська область

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
7.	Національний природний парк “Гуцульщина” Івано-Франківська область	Національний природний парк “Білобережжя Святослава” Миколаївська область	Національний природний парк “Кам’янська Січ” Херсонська область	Національний природний парк “Кармелюкове Поділля” Вінницька область
8.	Національний природний парк “Дермансько-Острозький” Рівненська область	Національний природний парк “Великий Луг” Запорізька область	Національний природний парк “Нижньодніпровський” Херсонська область	Національний природний парк “Мале Полісся” Хмельницька область
9.	Національний природний парк “Зачарований край” Закарпатська область	Національний природний парк “Джарилгацький” Херсонська область	Національний природний парк “Пирятинський” Полтавська область	Національний природний парк “Нижньосульський” Полтавська область Черкаська область
10.	Національний природний парк “Кременецькі гори” Тернопільська область	Національний природний парк “Меотида” Донецька область	Національний природний парк “Святі гори” Донецька область	Національний природний парк “Прип’ять-Стохід” Волинська область
11.	Національний природний парк “Північне Поділля” Львівська область	Національний природний парк “Олешківські піски” Херсонська область	Національний природний парк “Тузлівські лимани” Одеська область	Національний природний парк “Слобожанський” Харківська область
12.	Національний природний парк “Подільські Товтри” Хмельницька область	Національний природний парк “Чарівна гавань” Автономна Республіка Крим	Національний природний парк «Залісся» Київська область Чернігівська область	Національний природний парк “Хотинський” Чернівецька область

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
13.	Національний природний парк “Синевир” Закарпатська область	Національний природний парк «Кремінські ліси» Луганська область	Природний заповідник “Дніпровсько-Орільський” Дніпропетровська область	Національний природний парк “Черемоський” Чернівецька область
14.	Національний природний парк “Сколівські Бескиди” Львівська область	Опукський природний заповідник Автономна Республіка Крим	Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник Київська область	Національний природний парк «Білоозерський» Київська область Черкаська область
15.	Національний природний парк «Синьогора» Івано-Франківська область	Приазовський національний природний парк Запорізька область		Національний природний парк «Бойківщина» Львівська область
16.	Національний природний парк «Холодний Яр» Черкаська область	Український степовий природний заповідник Донецька область		Національний природний парк «Королівські Бескиди» Львівська область
17.	Природний заповідник “Єланецький степ” Миколаївська область	Чорноморський біосферний заповідник Херсонська область		Національний природний парк «Куяльницький» Одеська область
18.	Природний заповідник “Медобори” Тернопільська область	Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник Автономна Республіка Крим		Національний природний парк «Пуца Радзівіла» Рівненська область

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
19.	Природний заповідник “Михайлівська цілина” Сумська область			Нижньодністровський національний природний парк Одеська область
20.				Нобельський національний природний парк Рівненська область
21.				Поліський природний заповідник Житомирська область
22.				Природний заповідник “Горгани” Івано-Франківська область
23.				Природний заповідник “Древлянський” Житомирська область
24.				Природний заповідник “Розточчя” Львівська область
25.				Рівненський природний заповідник Рівненська область
26.				Ужанський національний природний парк Закарпатська область
27.				Черемський природний заповідник Волинська область
28.				Шацький національний природний парк Волинська область
29.				Яворівський національний природний парк Львівська область

Джерело: сформовано автором на основі даних [24]

Додаток Б

Території та об'єкти ПЗФ, що зазнали руйнувань унаслідок воєнної агресії
РФ проти України

Назва об'єкта	Категорія, значення	Площа (га)	Характер руйнувань	Рік
Філофорне поле Зернова (акваторія Чорного моря неподалік Одеського узбережжя)	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	402500	Знищення морської фауни внаслідок близькості воєнних дій	2022
<i>А в т о н о м н а Р е с п у б л і к а К р и м</i>				
Лебедині острови	ПЗ	9612	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Кримський	ПЗ	44175	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Карадазький	ПЗ	2874	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Опукський	ПЗ	1592	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Казантипський	ПЗ	450	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Тарханкутський	НПП	6270	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Байдарський	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	24295	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Качинський каньон	Заказник геологічний загальнодержавного значення	100	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Великий каньон	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	300	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Аю-Даг	Заказник ландшафтний місцевого значення	527	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Хапхальський	Заказник гідрологічний Загальнодержавного значення	250	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014

Продовження таблиці

Гірський карст Криму	Заказник геологічний загальнодержавного значення	4316	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Новий Світ	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	477	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Арабатський	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	600	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
Мангуп-Кале	ПП комплексна загальнодержавного значення	90	Потенційне забруднення вибухонебезпечними предметами	2014
В о л и н с ь к а о б л а с т ь				
Шацький	НПП	32515	Зменшення кількості птахів через військові навчання в Білорусі	2022
Д о н е ц ь к а о б л а с т ь				
Хомутівський степ	ПЗ	1030	Адміністрація заповідника захоплена незаконними збройними “ДНР”	2014
Кальміуський	ПЗ	579	Ракетні обстріли	2014
Крейдяна флора	ПЗ	1134	Територія сильно постраждала від обстрілів	2014
Меотида	НПП	20720,95	Знищення фауни, військові навчання, ракетні обстріли	2014, 2022
Святі Гори	НПП	40589	Вирубка під прикриттям АТО, ракетні обстріли	2014, 2022
Азовська дача	Заказник лісовий місцевого значення	1678	Ракетні обстріли, лісові пожежі	2022
Єланчанські бакаї	Заказник орнітологічний загальнодержавного значення	289	Ракетні обстріли	2022
Балка Скелева	Заказник ландшафтний місцевого значення	117	—	2014
Бакаї Кривої коси	Заказник орнітологічний загальнодержавного значення	567,59	Ракетні обстріли	2022
Балка Чернеча	Заказник ботанічний місцевого значення	34,8	Ракетні обстріли	2022

Продовження таблиці

Бердянський	Заказник лісовий загальнодержавного значення	413	Ракетні обстріли	2014
Великоанадольський	Заказник лісовий загальнодержавного значення	2543	Ракетні обстріли	2022
Заплава-1	Заказник лісовий місцевого значення	590	Ракетні обстріли	2022
Зорянський степ	Заказник ботанічний місцевого значення	325	Ракетні обстріли	2014
Знаменівська балка	Заказник ботанічний місцевого значення	55	Ракетні обстріли	2022
Кальчицький ліс	Заказник ландшафтний місцевого значення	555	Ракетні обстріли	2022
Кальчицький-1	Заказник ландшафтний місцевого значення	6648	Ракетні обстріли	2022
Караташ	Заказник ландшафтний місцевого значення	124	Ракетні обстріли	2022
Круглик	Заказник ботанічний місцевого значення	271	Ракетні обстріли, пожежі	2014
Мокроялинський	Заказник ботанічний місцевого значення	189,6	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Обушки	Заказник ботанічний місцевого значення	58,6	Ракетні обстріли, пожежі	2014
Роздольненський	Заказник геологічний загальнодержавного значення	500	Ракетні обстріли, лісові пожежі	2022
Пристенський	Заказник ботанічний місцевого значення	250	Ракетні обстріли	2014
Ларинський степ	Заказник ландшафтний місцевого значення	70	—	2014
Соснові насадження	Заказник ландшафтний місцевого значення	686	Мінування територій	2022
Старомлинівський	Заказник ботанічний місцевого значення	236	Ракетні обстріли	2022
Степ на Солоній	Заказник ландшафтний місцевого значення	155	Пожежі	2022

Продовження таблиці

Урочище Леонтієво- Байрацьке	Заказник лісовий місцевого значення	1290	Лісові пожежі	2014
Урочище Плоске	Заказник лісовий місцевого значення	129	Лісові пожежі	2014
Урочище Софіївське	Заказник лісовий місцевого значення	565	Лісові пожежі	2014
Урочище Розсоховате	Заказник лісовий місцевого значення	100	Лісові пожежі	2014
Урочище Сосна	Заказник лісовий місцевого значення	527	Мінування територій	2022
Василівка	Заповідне урочище	7,5	—	2022
Гречкине №1	Заповідне урочище	1,5	—	2014
Гречкине №2	Заповідне урочище	5	—	2014
Кирсанове	Заповідне урочище	3	—	2014
Ліс на граніті	Заповідне урочище	71,7	Ракетні обстріли	2022
Сосна	Заповідне урочище	527	Ракетні обстріли	2022
Дубовий гай	ППСПМ	16,5	—	2014
Парк імені А. П. Чехова	ППСПМ	12	—	2014
Балка Гірка	ПП ботанічна загальнодержавного значення	4	—	2014
Маяцька дача	ПП ботанічна загальнодержавного значення	18	Мінування територій	2022
Відслонення нижнього карбону	ПП геологічна місцевого значення	2	—	2014
Новокатеринівське відслонення	ПП геологічна загальнодержавного значення	10	—	2014
Стислівське відслонення	ПП геологічна загальнодержавного значення	25	—	2014
Донецький кряж	РЛП	3252,19	Ракетні обстріли (уся територія парку згоріла)	2014

Продовження таблиці

Зуївський	РЛП	1214,19	Адміністрація припинила роботу внаслідок бойових дій	2014
Клебан-Бицьке	РЛП	2900	Адміністрація втрачена в зв'язку з окупацією території	2014
Краматорський	РЛП	1738	Самовільне розорення земель унаслідок відсутності контролю через бойові дії	2014
Слов'янський курорт	РЛП	431,31	Ракетні обстріли	2014
Донецький ботанічний сад	Ботанічний сад	262	Знищення флори	2014
Ж и т о м и р с ь к а о б л а с т ь				
Древлянський	Природний заповідник	30872,84	Будівництво фортифікаційних споруд, мінування територій, знищення фауни	2022
Чорнобильський радіаційно-екологічний	БЗ	226964,7	Лісові пожежі, будівництво фортифікаційних споруд, мінування територій, знищення фауни	2022
З а п о р і з ь к а о б л а с т ь				
Великий Луг	НПП	16756	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Приазовський	НПП	78126	Ракетні обстріли, мінування територій	2022
Іванівський бір	Заказник ландшафтний місцевого значення	797,3	Ракетні обстріли	2022
Водянські Кучугури	Заказник ландшафтний місцевого значення	1237,5	Ракетні обстріли	2022
Урочище Білозірське	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	390	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022

Продовження таблиці

Балка Білоглинка	Заказник ботанічний місцевого значення	127	Ракетні обстріли	2022
Великі та Малі Кучугури	Заказник орнітологічний загальнодержавного значення	400	Ракетні обстріли	2022
Лісовий масив на Лисій горі	Заказник ландшафтний місцевого значення	700	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Ізвестінський ставок	Заказник ландшафтний місцевого значення	98	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Балка Сидельникова	Заказник ентомологічний місцевого значення	55	Ракетні обстріли	2022
Заплава р. Чингул	Заказник ландшафтний місцевого значення	154	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Захисне лісове насадження на хвилястій ділянці	Заказник ландшафтний місцевого значення	96	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Цілинна ділянка зі ставком	Заказник ландшафтний місцевого значення	343	Мінування територій	2022
Старобердянський	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	993	Ракетні обстріли	2022
Степовий схил Молочного лиману	Заказник ботанічний місцевого значення	7,7	Ракетні обстріли	2022
Верхів'я річки Малої Токмачки	Заказник ландшафтний місцевого значення	44,5	Ракетні обстріли	2022
Заплава р. Берда	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	1416,9	Ракетні обстріли	2022
Балка Молодецька	Заказник ботанічний місцевого значення	15	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Балка Більманка	Заказник ентомологічний місцевого значення	70	Ракетні обстріли	2022

Продовження таблиці

Фогельрейх	Заказник ландшафтний місцевого значення	60	Ракетні обстріли	2022
Кам'янська лісова дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	800	Руйнування інфраструктури	2022
Лісопитомник	ППСПМ місцевого значення	37,9	Ракетні обстріли	2022
Цілинна ділянка	Заказник ботанічний місцевого значення	3	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Парк зрошувального садівництва	ППСПМ місцевого значення	5	Ракетні обстріли	2022
Цілинна ділянка по балці Курушани	ПП ботанічна місцевого значення	3,5	Ракетні обстріли	2022
Урочище Пристени	ПП ботанічна загальнодержавного значення	17	Мінування територій	2022
Цілинна ділянка	Заказник ботанічний місцевого значення	15	Ракетні обстріли	2022
Цілинна ділянка зі ставком	Заказник ботанічний місцевого значення	20	Ракетні обстріли	2022
Урочище Преображенське	Заказник ботанічний місцевого значення	89	Ракетні обстріли	2022
К и ї в с ь к а о б л а с т ь				
Чорнобильський радіаційно-екологічний	БЗ	226964,7	Лісові пожежі, будівництво фортифікаційних споруд, мінування територій, знищення фауни	2022
Гайдамацьке болото	Заказник ландшафтний місцевого значення	751	Мінування території	2022
Сторожівці	Заказник ландшафтний місцевого значення	47,9	Мінування території	2022
Гореницький	Заказник лісовий місцевого значення	221	Мінування території	2022

Продовження таблиці

Ворзельський	Заказник лісовий місцевого значення	85	Мінування території	2022
Золотий ліс	Заказник ландшафтний місцевого значення	0	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Межигірсько- Пуца-Водицький	Заказник лісовий місцевого значення	2130	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Іллінський	Заказник гідрологічний загальнодержавного значення	2000	Мінування території, пожежі	2022
Річка Любка	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	163	Мінування території	2022
Пухівський	Заказник лісовий місцевого значення	13,9	Мінування території	2022
Сторожівці	Заказник ландшафтний місцевого значення	47,9	Мінування території	2022
Вікові дубові насадження	Заповідне урочище	17,5	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Урочище Бабка	ПП ботанічна загальнодержавного значення	78	Мінування території	2022
Л у г а н с ь к а о б л а с т ь				
Луганський (Провальський степ)	ПЗ	587,5	Грушівська ділянка згоріла внаслідок пожеж та обстрілів 01.08.2014	2014
Станично- Луганське	ПЗ	498	Зруйнована адміністрація	2014
Стрільцівський степ	ПЗ	1037	Постраждав від пожеж	2022
Трьохізбенський степ	ПЗ	3281	Частина території постраждала від пожеж	2014
Зелене намисто Донбасу. Ділянка Ведмежанська	РЛП	2600	—	2014
Альошкин бугор	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	312	—	2014

Продовження таблиці

Балка Березова	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	797,3	Територія забруднена вибухонебезпечними Предметами	2022
Балка Плоська	Заказник ботанічний місцевого значення	291	Лісові пожежі	2014
Білогорівський	Заказник лісовий місцевого значення		Ракетні обстріли, пожежі	2014
Білоріченський	Заказник ботанічний місцевого значення	693	Постраждав від пожеж	2014
Боково-Платове	Заказник ландшафтний місцевого значення	598	—	2014
Веселогірський	Заказник лісовий місцевого значення	94,67	—	2014
Вишневий	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	615	—	2014
Волнухинський	Заказник ботанічний місцевого значення	355	Частково згорів внаслідок трав'яних пожеж	2014
Врубівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	142,96	Ракетні обстріли, пожежі	2014
Герасківський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	5346	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Гончарівський	Заказник ботанічний місцевого значення	389	Ракетні обстріли	2022
Горіхівська діброва	Заказник лісовий місцевого значення	351,7	Ракетні обстріли, пожежі	2014
Гримучий ліс	Заказник ландшафтний місцевого значення	47	—	2014
Долина р. Оріхової	Заказник ландшафтний місцевого значення	128	—	2014
Долина р. Юської	Заказник ландшафтний місцевого значення	275,4	—	2014
Донецький	Заказник іхтіологічний місцевого значення	247	—	2014
Донцівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	298,95	Ракетні обстріли, пожежі	2022

Продовження таблиці

Знам'янський яр	Заказник ботанічний місцевого значення	141,2	Лісові пожежі	2014
Євсуг-Степове	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	5000	Ракетні обстріли, територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Іллірійський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	2667,72	—	2014
Кам'янський	Заказник ландшафтний місцевого значення	515,46	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Камишнянський	Заказник ботанічний місцевого значення	95	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2014
Кленовий ліс	Заказник ботанічний місцевого значення	308,89	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Княгинівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	20	—	2014
Кондрашевський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	2205	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Кононовський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	1500	Ракетні обстріли	2022
Кошарський	Заказник ботанічний місцевого значення	215	—	2014
Кремінські каптажі	Заказник гідрологічний місцевого значення	3900	Ракетні обстріли	2022
Кримська дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	393	Ракетні обстріли, пожежі	2014
Курячий	Заказник ботанічний місцевого значення	137	—	2014
Ландшафтний ставок м. Антрацит	Заказник ландшафтний місцевого значення	23,8	—	2014
Ведмежанський	Заказник ботанічний місцевого значення	36	—	2014

Продовження таблиці

Лісова перлина	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	3174	Ракетні обстріли	2022
Лісне	Заказник ботанічний місцевого значення	271	—	2014
Луганський	Заказник лісовий, місцевого значення	1340	Ракетні обстріли	2014
Міус	Заказник ландшафтний місцевого значення	180	—	2014
Міус-фронт	Заказник ландшафтний місцевого значення	208	—	2014
Мілуватський лиман	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	111	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Мінаєвська діброва	Заказник лісовий місцевого значення	359,31	Ракетні обстріли	2022
Міусинське узгір'я	Заказник ландшафтний місцевого значення	188,4	—	2014
Містківський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	3880	Ракетні обстріли	2022
Молодогвардійський	Заказник ландшафтний місцевого значення	8	—	2014
Нагольчанський	Заказник ботанічний місцевого значення	795	Ракетні обстріли (уся територія парку згоріла)	2014
Нагольний кряж	Заказник ландшафтний місцевого значення	598	Ракетні обстріли (уся територія парку згоріла)	2014
Нижній суходіл	Заказник ландшафтний місцевого значення	141,2	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Новоганнівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	240,7	—	2014
Новозванівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	209	Ракетні обстріли, пожежі	2014
Перевальський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	2848	—	2014

Продовження таблиці

Першозванівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	426	—	2014
Піщаний	Заказник ботанічний місцевого значення	124,77	Мінування територій	2022
Самсонівська заводь	Заказник ландшафтний місцевого значення	506	Ракетні обстріли	2022
Сафоново	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	21,7	Мінування територій	2022
Сватівський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	3316	Мінування територій, будівництво фортифікаційних споруд	2022
Селезнівська балка	Заказник ботанічний місцевого значення	22,8	—	2014
Суходільський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	483,8	—	2014
Терни	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	730	Мінування територій, будівництво фортифікаційних споруд	2022
Урочище Мурзине	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	162,2	Частково пошкоджений пожежами	2014
Урочище Розсохувате	Заказник ботанічний місцевого значення	180,5		2022
Урочище Скелевате	Заказник ландшафтний місцевого значення	204	—	2014
Шарів Кут	Заказник ландшафтний місцевого значення	732	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2014

Продовження таблиці

Біляєвське	Заповідне урочище	176,5	–	2014
Зуєв ліс	Заповідне урочище	47	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Капітанівський ліс	Заповідне урочище	542	Ракетні обстріли	2014
Киселева балка	Заповідне урочище	154	Ракетні обстріли	2022
Московський	Заповідне урочище	104	Ракетні обстріли	2022
Айдарська тераса	ПП комплексна загальнодержавного значення	100	Ракетні обстріли	2022
Єремурусовий схил	ПП ботанічна місцевого значення	97,5	–	2014
Красна	ПП ботанічна місцевого значення	510	–	2014
Новобіла	ПП ботанічна місцевого значення	2407	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Новочервоненська	ПП ботанічна місцевого значення	194	Ракетні обстріли	2022
Урочище Грабове	ПП ботанічна загальнодержавного значення	41	–	2014
Дружба	ППСПМ	30	–	2014
Парк Перемоги	ППСПМ	25	–	2014
Сквер імені Героїв Великої Вітчизняної Війни	ППСПМ	1,5	–	2014
Сквер Молодої гвардії	ППСПМ	6,4	–	2014
Миколаївська область				
Білобережжя Святослава	НПП	35223,15	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Кінбурська коса	РЛП	17800	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Мурахівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	150	Мінування територій	2022
Висунсько-Інгулецький	РЛП	2712,6	Руйнування інфраструктури	2022
Біла Криниця	Заказник ландшафтний місцевого значення	25	Будівництво фортифікаційних споруд	2022

Продовження таблиці

Івано-Кепіне	Заказник лісовий, місцевого значення	25	Мінування територій	2022
Єлизаветівка	Заказник лісовий, місцевого значення	27	Мінування територій	2022
Миколаївський зоопарк	Зоологічний парк	18,48	Руйнування інфраструктури, ракетні обстріли	2022
О д е с ь к а о б л а с т ь				
Нижньо- дністровський	НПП	21311	Зменшення популяції морських ссавців через ракетні обстріли	2022
Тузлівські лимани	НПП	27865	Знищення морської фауни (морські ссавці, птахи), ракетні обстріли	2022
Тарутинський степ	Заказник ландшафтний місцевого значення	5200	Ракетні обстріли	2022
Острів Зміїний	Загальнозоологічний заказник місцевого значення	200	Ракетні обстріли	2022
С у м с ь к а о б л а с т ь				
Деснянсько- Старогутський	НПП	16215	Ракетні обстріли	2022
Гетьманський	НПП	23360	Ракетні обстріли, мінування територій	2022
Сеймський	РЛП	98857	Ракетні обстріли	2022
Прудищанський	Заказник ландшафтний місцевого значення	2538	Ракетні обстріли	2022
Княжицький	Заказник ландшафтний місцевого значення	474	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Микитівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	251,8	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Богданівський	Заказник лісовий місцевого значення	1489	Ракетні обстріли	2022
Ушанський	Заказник лісовий місцевого значення	104	Ракетні обстріли	2022

Продовження таблиці

Воронізький	Заказник ботанічний місцевого значення	340	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Шалигинський	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	2868	Мінування територій	2022
Шагова	Заказник гідрологічний місцевого значення	136	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Гружчанський	Заказник гідрологічний місцевого значення	1332	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Юр'ївський	Заказник гідрологічний місцевого значення	211	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Середньо- сеймський	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	2020	Мінування територій	2022
Молчанський	Заказник ландшафтний місцевого значення	706	Територія забруднена вибухонебезпечними Предметами	2022
Бобровий	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	163	Мінування територій, будівництво фортифікаційних споруд	2022
Максимівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	26,6	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Смирновський	Заказник гідрологічний місцевого значення	56,85	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Вирівський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	214,9	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Золотарівський	Заказник лісовий місцевого значення	59	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Вільшанівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	132,4	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022

Продовження таблиці

Битицький	Заказник ландшафтний місцевого значення	867,5	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Миропільський	Заказник гідрологічний місцевого значення	1304,8	Мінування територій, будівництво фортифікаційних споруд	2022
Лунарієвий	Заказник ботанічний місцевого значення	340	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Банний Яр	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	340	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Подівовцько-Чуйківська дача	Заповідне урочище	25	Ракетні обстріли	2022
Х а р к і в с ь к а о б л а с т ь				
Гомільшанські ліси	НПП	14314	Мінування територій	2022
Дворічанський	НПП	3131,2	Будівництво фортифікаційних споруд, ракетні обстріли	2022
Харківський зоопарк	Зоологічний парк	22	Гуманітарна криза, ракетні обстріли	2022
Ізюмська лука	РЛП	5002	Вирубка лісів під прикриттям АТО, мінування території	2014 /2022
Печенізьке поле	РЛП	4997	Мінування територій	2022
Скольники-Помірки	РЛП	1104	Мінування територій	2022
Червонооскільський	РЛП	6623	Мінування територій	2022
Бойневе	Заказник ентомологічний місцевого значення	17,3	Ракетні обстріли	2022
Великоярузький	Заказник ентомологічний місцевого значення	56	Мінування територій	2022
Вовчанський	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	185	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022

Продовження таблиці

Сіверськодонецький	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	2531	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Гнилицький	Заказник гідрологічний місцевого значення	175,8	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Кицівський	Заказник ботанічний місцевого значення	65	Мінування територій	2022
Ковиловий	Заказник ботанічний місцевого значення	136,4	Ракетні обстріли	2022
Колодязнянський	Заказник ботанічний місцевого значення	94,5	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Конопляне	Заказник ботанічний місцевого значення	315	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Кочетоцька лісова дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	2160	Мінування територій	2022
Кулаківський	Заказник лісовий місцевого значення	455	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Малобурлуцький	Заказник гідрологічний місцевого значення	50	Ракетні обстріли	2022
Новомиколаївський	Заказник ботанічний місцевого значення	47	Ракетні обстріли	2022
Печенізька лісова дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	5298,8	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Печенізький	Заказник ландшафтний місцевого значення	365,7	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Піщаний	Заказник ландшафтний місцевого значення	124,7	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022

Продовження таблиці

Протопопівський	Заказник геологічний місцевого значення	14,6	Ракетні обстріли	2022
Старосалтівський	Заказник лісовий місцевого значення	347,4	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Стінки	Заказник ентомологічний місцевого значення	40	Ракетні обстріли	2022
Соколята	Заказник ландшафтний місцевого значення	501	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Бір	Заповідне урочище	734	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Миколаївські насадження	Заповідне урочище	248	Ракетні обстріли	2022
<i>Х е р с о н с ь к а о б л а с т ь</i>				
Асканія-Нова	БЗ	33307	Гуманітарна криза, руйнування інфраструктури	2022
Азово-Сиваський	НПП	52154	Гуманітарна криза, руйнування інфраструктури	2022
Чорноморський	БЗ	106513	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Кам'янська Січ	НПП	12261,14	Лісові пожежі, знищення флори і фауни, руйнування інфраструктури	2022
Нижньо-дніпровський	НПП	80177	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Олешківські піски	НПП	8020	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Джарилгацький	НПП	10000	Руйнування інфраструктури	2022
Асканійський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	17746	Гуманітарна криза, руйнування інфраструктури	2022
Хрестова Сага	Заказник ботанічний місцевого значення	30	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Березові Колки	Заказник лісовий, загальнодержавного значення	1312	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Архангельський ліс	Заповідне урочище	30	Лісові пожежі	2022

Продовження таблиці

Малокаховський бір	Заповідне урочище	177	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Старозбруївський акацієвий ліс	Заповідне урочище	14	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Недогірський ліс	Заповідне урочище	216	Лісові пожежі	2022
Олександрівський	Заказник ландшафтний, загальнодержавного значення	996	Руйнування інфраструктури	2022
Каїрська балка	Заказник ландшафтний місцевого значення	664,9	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Інгулець	Заказник ландшафтний місцевого значення	937	Лісові пожежі	2022
Станіславський	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	659	Мінування територій, руйнування інфраструктури	2022
Широка балка	Заказник ботанічний місцевого значення	116	Будівництво фортифікаційних споруд, руйнування інфраструктури	2022
Софіївський	Заказник ботанічний місцевого значення	194	Будівництво фортифікаційних споруд, руйнування інфраструктури	2022
Білозерські джерела	ПП гідрологічна, місцевого значення	20	Мінування територій	2022
Шаби	Заказник ботанічний місцевого значення	20	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Корсунський	Заказник ландшафтний місцевого значення	3357	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Саги	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	500	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Боброве озеро	Заказник ландшафтний місцевого значення	50	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Голопристанський акацієвий ліс	Заповідне урочище	42	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Олешківський сосновий бір	Заповідне урочище	290	Будівництво фортифікаційних споруд	2022

Продовження таблиці

Деревостій акації білої	ПП ботанічна, місцевого значення	3	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Кринківське поселення бобрів	ПП загально-зоологічного значення	5	Будівництво фортифікаційних споруд	2022
Ч е р н і г і в с ь к а о б л а с т ь				
Ічнянський	НПП	9665	Відсутнє фінансування парку через війну	2022
Мезинський	НПП	31035	Ракетні обстріли	2022
Менський зоопарк	Зоологічний парк	9	Гуманітарна криза, ракетні обстріли	2022
Буда-Вороб'ївський	Заказник гідрологічний місцевого значення	122	Ракетні обстріли	2022
Березовиця	Заказник ботанічний місцевого значення	319	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Бігацький ліс	Заказник лісовий місцевого значення	345	Мінування територій	2022
Біловежівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	149	Мінування територій	2022
Білоуський	Заказник гідрологічний місцевого значення	273	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Болото Супій	Заказник гідрологічний місцевого значення	209	Мінування територій	2022
Броди	Заказник гідрологічний місцевого значення	66	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Веселе	Заказник гідрологічний місцевого значення	60	Мінування територій	2022
Ведильцівське	Заказник ботанічний місцевого значення	796	Мінування територій	2022
Вербівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	166	Ракетні обстріли	2022
Військові гори	Заказник лісовий місцевого значення	102	Ракетні обстріли	2022
Видра	Заказник гідрологічний місцевого значення	200	Ракетні обстріли	2022

Продовження таблиці

Володимирівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	255	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Дорогинський	Заказник гідрологічний загальнодержавного значення	1880	Ракетні обстріли	2022
Дубина	Заказник лісовий місцевого значення	12,6	Ракетні обстріли	2022
Гайворонське	Заказник ландшафтний місцевого значення	117	Мінування територій	2022
Гатка	Заказник гідрологічний місцевого значення	40	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Гетьманщина-Свидок	Заказник гідрологічний місцевого значення	1303	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Горілий мох	Заказник гідрологічний місцевого значення	57	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Замглай	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	4428	Ракетні обстріли	2022
Каморетський	Заказник зоологічний загальнодержавного значення	515	Ракетні обстріли	2022
Кравчукове болото	Заказник гідрологічний загальнодержавного значення	172	Мінування територій	2022
Кусіївська дача	Заказник ботанічний місцевого значення	1002	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Мальча	Заказник ботанічний місцевого значення	490	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Маліїве	Заказник ботанічний місцевого значення	608	Мінування територій	2022

Продовження таблиці

Мньовський	Заказник орнітологічний місцевого значення	38	Мінування територій	2022
Мурав'ївський	Заказник ландшафтний загальнодержавного значення	1095	Ракетні обстріли	2022
Нижній Болгач	Заказник гідрологічний місцевого значення	5,5	Мінування територій	2022
Новоселицька дача	Заказник ботанічний місцевого значення	150	Ракетні обстріли	2022
Растереби	Заказник гідрологічний місцевого значення	23	Ракетні обстріли	2022
Слобідська дача	Заказник гідрологічний місцевого значення	50	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Стариця	Заказник гідрологічний місцевого значення	57	Ракетні обстріли, пожежі	2022
Старобасанське	Заказник гідрологічний місцевого значення	278	Мінування територій	2022
Сосинський	Заказник гідрологічний загальнодержавного значення	406	Мінування територій	2022
Церківка	Заказник ботанічний місцевого значення	288	Мінування територій	2022
Щорський ліс	Заповідне урочище	229	Ракетні обстріли	2022
Базарна роща	Заповідне урочище	143	Ракетні обстріли	2022
Борисоглібське	Заповідне урочище	1132	Ракетні обстріли	2022
Ветхе	Заповідне урочище	46	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
В'юнище	Заповідне урочище	990	Ракетні обстріли	2022
Дідове	Заповідне урочище	57	Ракетні обстріли	2022

Продовження таблиці

Довга Рудня	Заповідне урочище	462	Ракетні обстріли	2022
Гніздищанська дача	Заповідне урочище	2208	Ракетні обстріли	2022
Нова Зимниця	Заповідне урочище	635	Ракетні обстріли	2022
Присторонська дача	Заповідне урочище	553	Ракетні обстріли	2022
Шубинські дачі	Заповідне урочище	101	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Радомська дача	Заповідне урочище	2317	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Гальський мох	ПП гідрологічна загальнодержавного значення	225	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
Мурав'ївська	ПП гідрологічна загальнодержавного значення	40	Ракетні обстріли	2022
Узруївський ліс	ПП ботанічна місцевого значення	14	Територія забруднена вибухонебезпечними предметами	2022
		$\Sigma \approx 1$ 400 000 (33%)		

Джерело: [16]

Додаток В

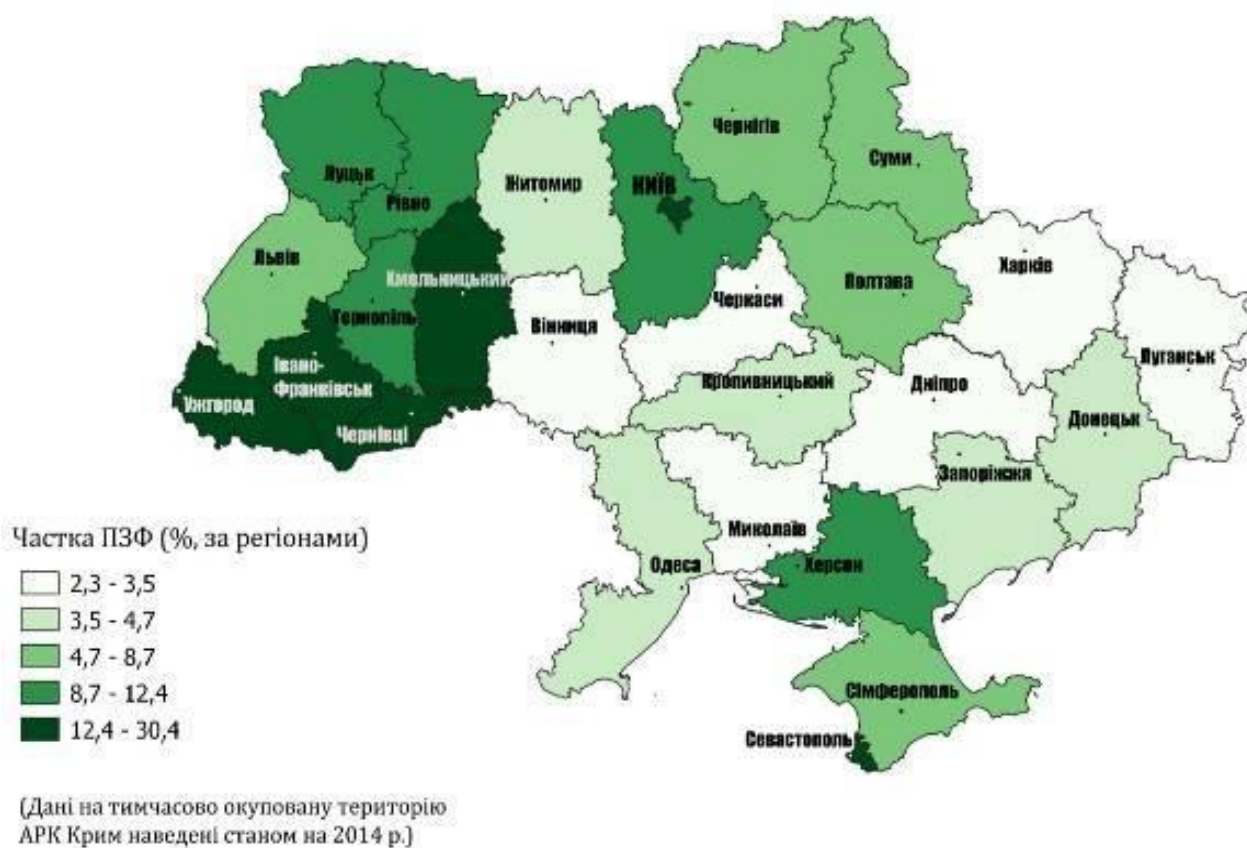

Рисунок. Частка ПЗФУ станом на 01.01.2022, (% за регіонами)

Джерело: [16]

Додаток Г

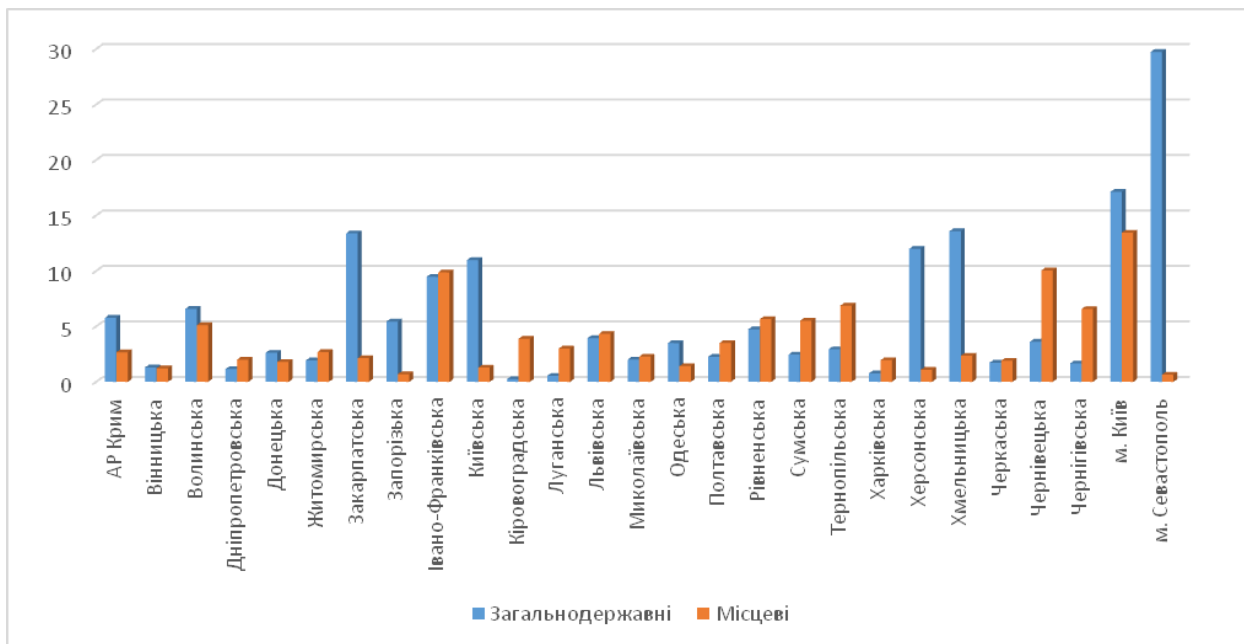

Рисунок. Порівняння територій ПЗФУ загальнодержавного та місцевого значення (%) від загальної площі адміністративно-територіальних одиниць

Джерело: [16]

Рисунок. Структура категорій природозаповідання, загальнодержавні та місцеві об'єкти ПЗФУ (станом на 01.01.2022)

Джерело: [16]